



Эл аралык өнүгүүдө жамааттарды урматтоо: тил жана маданиятты түшүнүү

2018-жылдын июнь айы



Arts & Humanities
Research Council


intrac
for civil society

Эл аралык өнүгүүдө жамааттарды урматтоо: тил жана маданиятты түшүнүү

Ушул отчетто Искусство жана гуманитардык илимдер боюнча кеңештин (AHRC) каржылык колдоосу менен жүзөгө ашырылган жана тилдердин ролун үйрөнүүгө жана маданиятты эл аралык өнүгүүнүн контекстинде түшүнүүгө багытталган үч жылдык долбоордун негизинде (2015–2018-ж.ж.) даярдалган корутундулар менен сунуштамалар берилген. Берилип жаткан комментарийлер менен ой-пикирлерди кунт коюп кабылдоо («сезимтал угуу») эл аралык бейөкмөт уюмдарынын (ЭБӨУ) дүйнөнүн ар кайсы өлкөлөрүндөгү жамааттар менен түзгүсү келген мамилелерин калыптандыруу үчүн негиз салуучу мааниге ээ экендигин көрсөткөн байкоолор ушул жүргүзүлгөн изилдөөнүн башаты болуп берди.

Тилдер менен маданияттын келип жаткан маалыматты кунт коюп кабылдоо процессине кошкон салымын аныктоо үчүн долбоордун (Рединг жана Портсмут университеттери анын борборлору болуп калды) үстүндө эл аралык өнүгүү, лингвистика жана котормо иши жаатындагы илимий изилдөөчүлөр, ошондой эле INTRAC бейөкмөт уюмундагы кесиптештер тобу иштеди; алардын максаты – британиялык ЭБӨУлар, ошондой эле Кыргызстандагы, Малавидеги жана Перудагы социалдык кызматкерлер менен иш алпаруу болду.

Изилдөөнүн өзөгүн үч негизги маселе түздү:

- өнүгүү боюнча иш процессиндеги мамилелерди бекемдөөдө тилдердин ролу кандай?
- уюмдардын тилдер/тил саясаты жөнүндө маалымдуулугунун деңгээли кандай?
- тилдик/маданий ортомчулук, анын ичинде жазуу жүзүндөгү жана оозеки котормочулардын катышуусу кандайча жүзөгө ашырылат?

Профессор Хилари Футитт, илимдин доктору Анжела Крэк, илимдин доктору Вине Тессор менен тең авторлукта даярдалган ушул отчетто БӨУ менен практика жүзүндө иш алпарган лингвисттердин (тилчилердин) кеңири чөйрөсүнүн эксперттеринин баалуу салымы бар. Биз Christian Aid, Oxfam GB, Save the Children UK жана Tearfund уюмдарына алардын колдоосу жана изилдөөгө болгон туруктуу кызыгуусу үчүн өзгөчө ыраазычылык билдиребиз.

Цитаталар орус жана кыргыз тилинен англис тилине Чолпон Исмаиловна Акматова, ал эми испанчадан – Хилари Футитт тарабынан которулду.

Отчет pdf (www.reading.ac.uk/listening-zones-ngos/) форматында чичева тилинде, ошондой эле англис, француз, кыргыз, кечуа, орус жана испан тилинде жеткиликтүү. Эгер Сиз отчетту башка тилдерде окугуңуз келсе, биз менен байланышууңузду өтүнөбүз.

Сүрөттөр үчүн ыраазычылык

Бардык сүрөттөрдүн лицензиясы Creative Commons Attribution Licence CC 2.0
<https://creativecommons.org/licenses/by/2.0/> 10 беттен тышкары
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>

Мукаба: ЕБ-Перу программасынын сүрөтү

10 бет: Оксфам Интернешенелдин сүрөтү

19 бет: Нил Жеймс Спайсердин сүрөтү

22 бет: Питер Николлдун сүрөтү

24 бет: Лондондогу Университет Колледжинин Өнүгүүнү пландаштыруу бөлүмүнүн сүрөтү

Мазмуну

- 04 Кыскача мазмуну
- 04 Изилдөөнүн негизги жыйынтыктарына баяндама
- 08 Сунуштамалар
 - Эл аралык БӨУларга сунуштамалар 08
 - Донор уюмдарга сунуштамалар 08
 - Жогорку билим берүү мекемелерине сунуштамалар 09
- 11 Киришүү
- 12 ЭБӨУ көз карашы
- 14 Улуу Британиянын Эл аралык өнүгүү министрлигинин көз карашы (DFID)
- 15 ЭБӨУда иштеген котормочулардын көз карашы
- 17 Үч өлкөдөн көз караш
- 19 Кыргызстандан көз караш
- 22 Малавиден көз караш
- 25 Перудан көз караш
- 28 Инновациялык практика

Колдонулган терминология

«Эл аралык бейөкмөт уюм» (ЭБӨУ)

– улуттук аффилиацияланган (биригишкен) уюмдар менен өнөктөштөрдүн кеңири түйүнүн камтыган Түндүк жарым шарынын бейөкмөт уюмун билдирген термин.

«Түштүк БӨУ» (ТБӨУ) – башаты жагдайлык изилдөөлөр жүргүзүлгөн өлкөлөрдүн биринде болгон жергиликтүү же улуттук БӨУну билдирет. «Өнөктөш» деген термин ЭБӨУ менен расмий өнөктөштүк мамилелери бар ТБӨУну белгилөө үчүн колдонулат, мында бул сыяктуу мамилелер өзүнө көбүнчө акчалай каражаттарды которууну камтыйт.

Отчетто БӨУ деген аббревиатура ЭБӨУну да, ТБӨУну да белгилөө үчүн колдонулган.

DFID – Эл аралык өнүгүү министрлиги (Бириккен Королдук)

Кыскача мазмуну

Ушул изилдөө 2015-жылдын июнь айынан тартып 2018-жылдын июнь айына чейинки мезгилде өткөрүлгөн жана өзүнө төмөнкүлөрдү камтыйт:

- Christian Aid, Oxfam GB, Save the Children UK жана DFIDнин мурунку архивдерин колдонуу менен архивдик изилдөө
- Учурдагы саясатка тиешелүү документтерди талдоо
- Бириккен Королдукта жана анын чегинен тышкары жерлерде иштеген БӨУ кызматкерлери менен жарым-жартылай түзүмдөшкөн 30 интервью
- DFID кызматкерлери менен 9 интервью
- Эл аралык БӨУнун кызматкерлери жана Кыргызстандагы, Малавидагы жана Перудагы ТБӨУ кызматкерлери менен 88 интервью жана дискуссиялар
- БӨУнун практика жүзүндө иш алпарган кызматкерлери жана БӨУда иштеген котормочулар менен кайра байланышуу үчүн семинарлар.
- Респонденттердин отчеттун алдын-ала версиясы боюнча комментарийлери.

Изилдөөнүн өзөгүн үч негизги маселе түздү:

- өнүгүү боюнча иш процессиндеги мамилелерди бекемдөөдө тилдердин ролу кандай?
- уюмдардын тилдер/тил саясаты жөнүндө маалымдуулугунун деңгээли кандай?
- тилдик/маданий ортомчулук, анын ичинде жазуу жүзүндөгү жана оозеки котормочулардын катышуусу кандайча жүзөгө ашырылат?

Изилдөөнүн негизги жыйынтыктарына баяндама

Жалпысынан алганда, өнүгүү боюнча иште тилдерге экинчи даражадагы маани берилет

Улуу Британиядагы DFID менен ЭБӨУ тилдердин өнүгүүдөгү ролуна жана алардын өнүгүү боюнча иштеги мамилелердин калыптанышындагы ыктымалдуу салымына анчейин маани беришпейт.

Өнүгүү боюнча иштин башка бөлүгүндө иш алпарган кесиптештер зарылдыкка жараша бул үчүн жоопкерчиликти өздөрүнө алышса болот деген пикир кеңири таралган.

«Биз, мындайча айтканда, БӨУлар [тилдик муктаждыктар] жөнүндө кам көрүштү деп болжолдойбуз» (DFID улук кызматкери).

ЭБӨУлар кызматкерлерди ишке алуу этабында башка калктардын маданиятын сыйлоону маанилүү фактор катары таанышат

«... өнүгүү программалары боюнча кызматтык нускамаларда: «башка маданияттагы адамдар менен иштеше билүү» деген сөз айкашы дайыма кездешет», бирок бул көндүмдөрдүн конкреттүү жыйындысы эмеспи...Ооба, бул жөнүндө алдын ала так сүйлөшүп алышпайт деле, балким, ушинтсе жакшы болмоктур деп ойлойм.» (ЭБӨУ кеңешчиси, Улуу Британия).

«... Сиз аралыктан адамдар менен кандай мамиле түзө аласыз ... кызматкерлерди тандоодо бул көп эле кездешет ... географиялык жактан ар кайсы жерлерде болгон топтор менен иштеше билүү жөндөмү. Анан да көп маданияттуу контекстте» (ЭБӨУ саясаты маселелери боюнча кеңешчи, Улуу Британия).

« Алуучу менен кайра байланышуу концепциясынын өзү алуучулардын мамилесин түшүнүү жөндөмүнө негизделген, ошондуктан тилди тийиштүү деңгээлде билүү кадимки көрүнүш катары кабылданат. DFID 1 улук кызматкери »

« Ошол эле тилде сүйлөшүү диалогдун өзүн да байытат, анткени маалымат толугураак болот, экинчиден, алар (жамаат) чынында эмнени каалай тургандыгын, же буга кантип жетүүнү каалай тургандыгын, же мындан ары эмне кылуу керектигин түшүнсө болот. ТБӨУ улуттук түйүнүнүн директору »

« Баарлашуу аркылуу ой-пикирди кантип жеткирүү керек, бул үчүн өзүнчө бюджет болушу зарыл, анткени долбоордун ортосунда котормо үчүн каражат издей баштайсың, бул да көйгөй жаратат, ошондуктан бул программаны макулдашуу учурунда эле каралышы керек деп эсептейм. Тил программаны түзүүдө, долбоорду иштеп чыгууну баштаганда жана анын бардык этаптарында эске алынышы керек. ЭБӨУ улуттук кеңсеси, Менеджер »

« Эл аралык донор уюмдары адатта программа алдындагы кеңешүүлөрдү өткөрүшөт, алардын жүрүшүндө программанын милдеттерин, программадагы ыкмаларды гана түшүндүрбөстөн, тил көйгөйүн да көтөрүп чыгышат. Бул абдан сезимтал маселе, анткени тил көйгөйү ушундай программаларга катышкысы келген көптөгөн уюмдар үчүн бөгөт катары кызмат кылууда. ТБӨУ улуттук түйүнүнүн директору »

Бириккен Королдуктун чегинен тышкаркы жерлердеги кызматкерлер тилдер бири-бирине ишенген мамилени калыптандыруунун зарыл компоненти экендигин кайра-кайра баса белгилөөдө

Тилдик көйгөйгө өзгөчө көңүл бурулушу жамааттарга маалымат алып, аны толуктап, милдеттерди аңдап-түшүнүү менен өнүгүү боюнча долбоорлорго көзөмөл кылууга мүмкүнчүлүк берген өнүктүрүүчү программаларды ийгиликтүү жүзөгө ашырууга кошулган салым болуп саналат.

«Эл аралык донорлорду да жергиликтүү тилди үйрөнүүгө шыктандыруу керек... алардын мындай аракетин көргөн жергиликтүү калктын мамилеси таптакыр башкача болот. Анын ишеними артат, анткени тил – бул ишеним жараткан көпүрө эмеспи» (ТБӨУ улуттук түйүнүнүн директору).

Тилдердин өнүгүү циклдарындагы көрүнбөстүгү

Түштүк өлкөлүк кеңселердеги ЭБӨУ кызматкерлери жана ТБӨУ жумушчулары адатта тилдер өнүгүү циклына камтылбайт, долбоор боюнча иштеп чыгуу, ишке киргизүү, көзөмөлдөө, баалоо жана кайра байланышуу маалыматтарын топтоо этаптарына пландалган бюджетке киргизилбейт деген эсептешет.

«Мен эч качан бюджетке котормо үчүн каражат салчу эмесмин... биз болгону бюджетке коммуникациялар жөнүндө сап киргизип коебуз, котормо үчүн конкреттүү каражат карабайбыз... Бул биздин аныгын билбестен эле иш жасап, Малавидегилердин баары эле англис тилинде сүйлөй тургандай мамиле кылабыз дегенди билдирбейт. Антсе да биз бир райондогулар башка райондогулардан башкача тилде сүйлөгөн жерлерде иштеп жатабыз. Айталы, Нсаньедегилер сенада, Мчинжидегилер чичевада сүйлөшөт, бирок биз алардын бардыгын бир категорияга бириктирип, Малавиде бир гана тил: англис тили бардай кылып койдук» ((ЭБӨУ түштүк өлкөлүк кеңсеси, долбоор боюнча кызматкер).

Жамааттардын катышуусуна жана өз ара сый мамилесин калыптандырууга терс таасир этүү

Өнүгүү боюнча демилгелерге тилдердин интеграцияланбашы белгилүү бир топтордун четте калышына алып келүүдө, анткени алар каржылоого өтүнмө берип, долбоорду иштеп чыгууга толук кандуу катыша алышпайт.

«...каржылоо программаларына жетүү жөнүндө айта турган болсок, тил көйгөйүнүн көз карашынан алганда, бул жерде тил билген адамдардын болушу милдеттүү зарылдык болуп саналат. Биз Бишкек, Каракол, Ош, сейрек учурларда Жалал-Абад шаарларынын деңгээлинде буга жол бере алабыз, ал эми башка жактарда алар бирин-экин гана, өтө сейрек кездешет, айлык алган штаттагы кызматкерлери таптакыр жок болгон уюмдардын дээрлик 90 пайызына мындай программалар жеткиликтүү эмес. Анткени алар өздөрү тил билбейт, өтүнмө толтуруу үчүн да адамдарды жалдашат, буга акы төлөшөт, бирок өздөрү каалагандай өтүнмөнүн сапаты үчүн жооп бере алышпайт, анткени аны текшере албайт. Жолугушуу учурунда көп адамдар мага алардын долбоорлору эмне себептен кабыл алынбагандыгы туурасында жооптор келе тургандыгын, ал жооптордо долбоордо уюмдардын миссиясы, логикалык ырааттуулук жок экендиги тууралуу эскертмелер көп жазыла тургандыгын, бирок орус же кыргыз тилинде даярдоо учурунда бул нерселер долбоордо бар болгондугу жөнүндө айтышат» (ТБӨУ улуттук түйүнүнүн директору).

Концепциялардын которулбастыгы

Англис тилдүү чөйрөдө кеңири колдонулган жана өнүгүүгө байланышкан көптөгөн сөздөрдүн башка тилдерде эквиваленттери жок: айталы, буга мисал катары «gender», «accountability», «resilience» жана «sustainability» деген сөздөрдү келтирсек болот. Жер-жерлердеги кызматкерлерге көп учурларда бул концепцияларды кантип которуу керектиги жөнүндө так нускамалар берилбейт, ошондуктан алар ар бир жагдайга жараша чечим кабыл алууга мажбур болуп, ал эми бул болсо ЭБӨУнун идеясы анча натыйжалуу эмес берилип калышына алып келиши мүмкүн. Ошол эле учурда ар кайсы тилдерде англис тилине түздөн-түз мааниси менен которууга мүмкүн болбогон сөздөр менен сөз айкаштары болушу ыктымал, буга айталы, «acompañamiento» жана «horizontalidad» деген сөздөр мисал боло алат. Мындай өз ара которууга мүмкүн болбогон сөздөр менен сөз айкаштары жер-жерлердеги кызматкерлердин башкы кеңселерге же донор уюмдарга

«Кыйынчылыктар жөнүндө айта турган болсом, чичева – жакшы тил, бирок анын лексикасы өтө чектелген, ошондуктан көп учурларда концепциянын белгилүү бир аталышынын, айталы, «resilience» дегендин ордуна «таасирлерге туруктуулук» деп сүрөттөөгө туура келүүдө. Буга убакыт коройт, кээде болсо мааниси да өзгөрүп калат ... кошумчалап кое турган нерсе – чичева тил катары стандарттуу эмес тил болуп саналат, анын диалекти, бир нече диалекти бар деп ойлойм ... ошондуктан, которуп жатканда стандартташтырууга аракет кылсаң, кыйынчылыктар жаралат. ТБӨУ директору»

«... балким, конкурстук өтүнмөдө коммуникациялар жөнүндө пункт болот, анын бир бөлүгүн биз котормо үчүн колдонобуз, бирок биз отчет же стратегия жазып жаткан учурда башка өлкөдөгү адамдар бизден: «Силер бизге котормосун сала аласыңарбы?», - деп сурап, анан биз: «Бизге бул үчүн бюджет керек да», - деп жооп берген учурлар көп болот, анткени бир нерсе ойлоп таба калууга кеч болуп калат. ЭБӨУ кызматкери, Улуу Британия»

«Уюмдар кызматкерлер үчүн тил үйрөнүүгө мүмкүнчүлүк түзүп турушса жакшы болмок, мен эки-үч айга бир жерге барып, же болбосо ушул эле жерден окуп-үйрөнөт элем. Бирок мен БӨУ үчүн мындай программаларды көргөн жокмун. жергиликтүү ТБӨУнун кызматкери»

жамааттардын жергиликтүү жагдайды кандай кабылдашаарын сүрөттөп берүүгө болгон аракетин, ал эми жамааттарга өнүгүү боюнча долбоорлордун мүнөзүн түшүнүүсүн кыйындатат.

«Укукка болгон мамилеге байланышкан маселелер, айталы, бийлик, саясий экономияны талдоо, empowerment – англис тилиндеги жөнөкөй сөз, бирок аны чичевага которуу кыйла татаал ... мени климат алмашуу, каршылык көрсөтө алуу сыяктуу маселелер, техникалык сөздөр кызыктырат, аларды которуу кыйын эмеспи. Ошондуктан, жалпысынан алганда, ушул чөйрөгө анчейин аралаша бербеген жергиликтүү калкка БӨУлардын популярдуу сөз айкаштарын түшүнүү кыйын деп ойлойм» (ЭБӨУнун Малавидеги өлкөлүк кеңсесинин улук кызматкери).

Маданияттын өзгөчөлүгүнө тийиштүү сөздөр болгондо котормодо көйгөйлөр жаралат. Жер-жерлердеги кызматкерлер идеяны жергиликтүү маданиятка шайкеш болгудай кылып контекст менен кантип айкалыштырса боло тургандыгы жөнүндө башкы кеңселерден көрсөтмө же колдоо ала алышпайт. Жамааттардын тыюу салынган темалар боюнча ачык дискуссияларга каршы болушу жер-жерлердеги кызматкерлер эвфемизмдерди колдонуп жатышкандыгын билдирет, бул болсо чаташууга алып келиши ыктымал.

«Англисче сөздөрдүн көпчүлүгүн Малави сыяктуу тилге которуу мүмкүн эмес болгон көйгөйгө көп дуушар болдум. Анткени котормо туура болгон күндө да алардын терс коннотациясы болот. Мисалы, чичева тилинде жөн гана: «Мен секс тууралуу сүйлөшөйүн деп келдим», - деп айта албайсың. Түшүнүктүүбү? Анткени бул сөздү колдонуу автоматтык түрдө айрымдардын кетип калышына алып келет» (ЭБӨУнун Малавидеги өлкөлүк кеңсесинин мурдагы улук кызматкери).

«Биз аярлыкты талап кылган сезимтал темалар боюнча ачык-айрым айта албайбыз, анткени бул ар-намыска шек келтирүү катары кабылданат. Жыныстык актыны ж.б. сүрөттөө үчүн салыштырууларды, метафораларды, макал-лакаптарды пайдаланабыз. Улуу муун ушундай ыкма менен сөз кылат, бирок жаш муун бул сөздөрдү түшүнбөйт» (ТБӨУ котормочусу).

Котормо менен тилдик ортомчулук көп учурда өнүгүү этабындагы кечирээк эске алынган түшүнүк болуп калууда

ЭБӨУнун тобокелдигине же брендине байланышкан негизги уюштуруучулук документтер адатта борбордук кеңсе аркылуу кесипкөй котормочулар тарабынан которула тургандыгына карабастан, өнүгүү долбоорлору боюнча котормолорго болгон муктаждыктар көп учурда өткөн дата менен каралып, адатта өлкөдө зарылдыкка жараша уюштурулат.

Мындай жагдайларда эки же андан көп тил билген кызматкерлер адегенде сүйлөшүлгөн кызматтык милдеттенмелердин чегинен чыккан кошумча милдетти мойнуна алса болот.

«Биз колубузда БӨУ саясаты менен жобосуна байланышкан документтер болгон учурда котормо боюнча кыйынчылыктарга дуушар болгонбуз, анткени бул документтер көбүнчө англис тилинде келип, кийинчерээк гана которулчу. «Ошондуктан көп учурларда бизге өнөктөштөр арасында кайсы бир маалыматты таратуу үчүн өлкөлүк кеңселерде, же, бери эле дегенде жалпы баяндаманы өлкөлүк кеңседе которууга туура келчү». Бул оңой-олтоң иш эмес эле, анын үстүнө бул иш менен көбүнчө өзүм алектенгенге туура келчү» (Өлкөлүк кеңсенин кызматкери).

Кийинки өнүгүү стратегияларына салым кошуу максатында жамааттардын лингвистикалык дараметин кеңейтүү жана байытуу маселелери кээде гана өз алдынча өнүгүүнү/жергиликтүү мүмкүнчүлүктөрдү колдоону талкуулоого камтылат

Кийинки өнүктүрүү демилгелеринде кеңири колдонсо боло турган же оозеки котормочулардын реестрин түзүүгө жардамдаша алган, тийиштүү тилде окутууну сунуштаган же англис тилин үйрөнүүнү колдогон жамааттардын тилиндеги негизги терминдердин глоссарийлерин иштеп чыгууга аракет кылган ЭБӨУ менен ТБӨУнун мисалдары сейрек кездешет.

«Англис тилинде көп сандаган [колдонмолор] бар, бирок жергиликтүү тилде пайдалануу үчүн бизде ушул сыяктуу материалдардын котормосу жок. Ошондуктан жер-жерлердеги ар бир кызматкерге бул материалдарды өздөрү аларды кандай

түшүнгөнүнө жараша которууга туура келет... Дайыма колдонулган айрым сөз айкаштарынын жергиликтүү тилге которулган варианты болсо жакшы болот эле. Жер-жерлердеги кызматкерлерге арналган колдонмону пайдалануу жеңил болмок» (ЭБӨУ улуттук кеңсесинин директору).

Жергиликтүү ЭБӨУ кызматкерлери менен өнөктөштөрү англис тилдүү уюмда иштеп жатканда көп учурда өздөрүн оңтойсуз абалда сезишет

« Мен бул нерсени көп уюмдардан байкадым, анткени англис тилинде эркин сүйлөй албаганы үчүн айрымдарды ишке алышпайт. жергиликтүү ЭБӨУнун кызматкери »

Англис тилин алып жүрүүчү болбогон кызматкерлер өздөрүнүн англис тилин билүү деңгээли, анын ичинде жаза билүү көндүмдөрү алардын кызматтык тепкич боюнча көтөрүлүүсүнө тескери таасир этет жана алардын отчеттуулук жана кайра байланышуу механизмдери аркылуу жамааттын ишмердигинин динамикасын көрсөтүп берүү жөндөмдүүлүгүн чектеп коет деп эсептейт.

«Чынын айтсам, биз жалгыздап иштейбиз. Бул бардык кыйынчылыктардан өз күчүбүз менен чыгууга туура келет дегенди билдирет... Англис тилдүү өлкөлөрдөн келген кызматкерлерге караганда бизге отчетубузду сапаттуу жазуу кыйла кыйын. Билесизби, англис тилин үйрөтүүчү курстарды жеткиликтүү кылуу жана аларды англис тилинде эркин сүйлөөгө жетишүүгө шыктандыруу жакшы болмок» (Өлкөдөгү ЭБӨУ жетекчиси).

Сектордо башкаларга үлгү боло алчу инновациялык практика учурлары бар

Мисалдарда (Инновациялык практика бөлүгүн карагыла) котормону ыйгарым укуктар менен мүмкүнчүлүктөрдү кеңейтүү, тилдер менен жергиликтүү маданиятты камтыган коммуникациялык стратегияларды кабыл алуу, ошондой эле жер-жерлердеги долбоорлордун конкреттүү этаптарына жамааттардын катышуусун активдештирүү максатында тилдик колдоо көрсөтүү үчүн колдонуу каралган.

Өнүгүүнү изилдөөгө багытталган жогорку билим алуу мекемелеринин көпчүлүк курстары тилдерди дээрлик эске алышпайт деле

« ... мен биз баарыбыз ар кандай тилде сүйлөйбүз деген идеяга атайылап эле жетиштүү көңүл бурбайм... анткени студенттерге билим алуунун баалуулуктары жөнүндө көп айтам жана мында конкреттүү нерселерди белгилебей сөз кылам. Өнүгүүнү изилдөө боюнча окутуучу, Улуу Британия »

Жогорку билим берүү менен аспирантура мекемелеринин өнүгүүнү изилдөөгө багытталган курстары, эреже катары, тилдер менен маданий өз ара түшүнүүнү анча эске алышпайт, же болбосо аларга олуттуу маани беришпейт.

«Академиялык чөйрө жөнүндө сөз кыла турган болсок, биз бул ишти тилчилерге чегерип койдук, жана, албетте, алар аны морфология менен грамматиканын көз карашынан изилдешет... бирок өнүгүүнү изилдеп жаткан уюмдар менен институттар кандай мүмкүнчүлүктү көз жаздымда калтырып жатканын түшүнсө, алар өздөрүнүн өнүгүү теорияларына топтордун каада-салттары темасын киргизишмек, ал эми тил каада-салттар менен жергиликтүү билим алуунун контекстинде жашайт эмеспи. Бул мындагы маанилүү тема болуп саналат»

(Жакында эле университетти аяктаган бүтүрүүчү, ТБӨУ кызматкери).

СУНУШТАМАЛАР

Эл аралык БӨУларга сунуштамалар

Өз уюмдарынын деңгээлинде тилдердин маанилүү экендигин түшүнүү:

- Кызматкерлердин көп тилдүүлүк – бул уюштуруучулук масштабдагы олуттуу фактор жана маданий контексттерди түшүнүү процессинин ажырагыс бөлүгү экендигин аңдап-түшүнүүсүн камсыздоо. Уюмдагы кызматкерлердин чет тилдерди үйрөнүүсүнө колдоо көрсөтүү бул максатка жетүү стратегияларынын бири болуп саналат.
- БӨУнун айрым кызматкерлерине тагылган «кош тилдүүлүк» жүгүн, тактап айтканда, эки же андан көп тил билген кызматкерлердин жеке милдеттерине жана адатта аткарган тапшырмаларына кошумча түрдө тилдик ортомчулук кылуу боюнча бейформал ишин аңдап-түшүнүү.
- ЭБӨУда иштеген кызматкерлер англис тилин билүү, ошондой эле бул тилде жазуу көндүмдөрүнүн деңгээли үчүн өзүн ыңгайсыз абалда сезүүсүнө, ошондой эле бул аларды уюмдун деңгээлинде теңсиз абалга кое тургандыгы жөнүндө көз карашына байланышкан маселени чечүү.
- Котормочулардын иши жөнүндө маалымдуулукту жогорулатуу максатында уюмда, кызматкерлер жөнүндө веб-баракчада котормочулар менен котормочулук долбоорлордун координаторлору тууралуу маалымат болушун камсыздоо.

Долбоорлорду пландоодо:

- Тилге байланышкан маселени долбоорду түзүү процессинде эле ойлонуштуруу. Муктаждыктарды аныктоо этабында жамааттардын комментарийлерин уга билүү.
- Жамааттардын өкүлдөрү менен баштапкы талкуулардын жүрүшүндө диалог уюштуруу жана өз ара ишенген мамиледе болуу максатында тилдик колдоо болушун камсыздоо.
- Бюджетке жазуу жүзүндө жана оозеки котормо боюнча беренени киргизүү.

Долбоордун башталышында, көзөмөлдөө жана баалоо процессинде:

- Өнөктөштөр жана жамааттар пландаштырылган иш-аракеттерди тереңирээк түшүнүшүн камсыздоо үчүн ийгиликтүү долбоорлук өтүнмөлөрдү жергиликтүү тилдерге которуу. Бул аларга өздөрүнүн кызыкчылыктарын чагылдырган «жергиликтүү менчик» принциби боюнча активдүүрөөк катышуу үчүн зарыл болгон маалыматтардын жеткиликтүүлүгүн камсыздайт.
- Долбоор баштапкы күтүүлөргө жооп бере тургандыгын текшерип туруу максатында жамааттар менен такай кайра байланышып туруу жана зарыл болгон өзгөртүүлөрдү киргизүү.
- Мүмкүн болгон жерлерде жергиликтүү оозеки котормочулар менен кызматташуу жана өнүгүү чөйрөсүндө иштеген жана анын өзгөчөлүктөрүн түшүнгөн оозеки жана жазуу жүзүндөгү котормочулардын реестрин түзүүгө умтулуу. Мындай реестр менен котормочулук иштин алдыңкы практикасынан өнөктөштөр менен жамааттар колдонсо болот.
- Отчетторду жергиликтүү тилдерге которуу жана ал боюнча ой-пикирлерди өнөктөштөргө алардын эне тилинде берүү.

Жергиликтүү мүмкүнчүлүктөрдү өнүктүрүүдө ЭБӨУ менен жамааттарды колдоого алуу:

- ТБӨУ менен кызматташтыкта жамааттардын тилдеринде негизги терминдердин глоссарийлерин даярдап чыгуу, мында алар жалпы ресурс катары кызмат кыла алышат.
- Коммуникациялык стратегиялардагы тилдердин абалы жөнүндө изилденген нерселерди иштеп жаткан БӨУ түйүнүнө кирген башка БӨУларга берип туруу
- Окутууну ТБӨУга жеткиликтүү болгон тилде өткөрүү вариантын карап чыгуу.
- Англис тилинин курстарын жеткиликтүү кылуу мүмкүнчүлүгүн карап көрүү.

Донор уюмдарга сунуштамалар

Донор уюмдар лингвистикалык салымды жана жергиликтүү маданиятты сыйлоону бекемдөө максатында учурдагы практиканы жакшыртуу стратегиясын ойлонуштурушу керек.

Конкурстук өтүнмөлөр жөнүндө жарыялоодо:

- Колдонулган тилдин стилин жана өтүнмөнүн бланкынын форматын түшүнүү жеңил жана жеткиликтүү болушун камсыздоо.
- Талапкерлердин өз эне тилинде же алар билген жалпы баарлашуу тилинде өтүнмө беришине уруксат берүү.
- Конкурстук өтүнмөлөр жөнүндө жарыяларды жана коштоочу нускамаларды жергиликтүү тилдерге которуу, ошондой эле негизги терминология боюнча глоссарий даярдап берүү.
- Ийгиликке жетишкен талапкерлерге жазуу жүзүндөгү котормого жумшаган чыгымынын ордун толтуруп берүү.
- Талапкерлер жергиликтүү жамааттар менен баарлашууну камсыздоо боюнча өз стратегиялары менен пландары жөнүндө билдириши керектигин так көрсөтүп берүү.
- Талапкерлердин оозеки жана жазуу жүзүндөгү котормого жумшалган чыгымдарды өз бюджеттик сметасына киргизип коюшун колдоо.
- Кабыл алынбаган өтүнмөлөр боюнча пикирлерде камтылган жамааттар менен баарлашуу жана алардын маданиятына сый мамиле кылуу стратегияларындагы дал келбестиктерди (эгер алар бар болсо) так көрсөтүп берүү.

Долбоорлорду тандоодо жана көзөмөлдөө менен баалоо учурунда (K&O):

- Уюмдардан «тил жана маданият боюнча саясаты» кандай экендигин сурап, ушундай саясаты бар экенин көрсөтүп, айтып бере алган бейөкмөт уюмдарына оң баа берүү.
- Жергиликтүү тилди же диалектини колдонуу менен коммуникациялык материалдарды пилоттоштуруу үчүн алдын ала эле ресурстарды берүү.
- БӨУнун тилдик кыйынчылыктар кандайча долбоордун натыйжаларына таасир эте тургандыгын талдоосун колдогон K&O түзүмүн камсыздоо.
- ЭБӨУ менен жамааттардын пландап жаткан иш-аракеттерин тереңирээк түшүнүү мүмкүнчүлүгүн камсыздоо үчүн ийгиликтүү долбоорлук сунуштарды которуу боюнча ЭБӨУнун аракетин колдоого алуу.
- Катышып жаткан уюмдарга долбоорлор каалагандай натыйжаларды берип жатабы-жокпу деген маселе боюнча өз эне тилинде комментарий беришине мүмкүнчүлүк берүү.

Жергиликтүү мүмкүнчүлүктөрдү түзүүнү жана өзүн-өзү камсыздаган туруктуулукту колдоо:

- Англис тилинин көндүмдөрүнө ээ болбогон ТБӨУларга өз эксперттик билими жана иши туурасында айтып беришине мүмкүндүк берүү үчүн алардын уюму жөнүндө маалыматты англис тилине которууга ресурстарды бөлүп берүү. Бул ТБӨУнун өз пикирин билдирип, тийиштүү таасир эте алуусу үчүн колдоо болуп калмак.
- Жарандык коомдун колдоо топтору аркылуу ТБӨУ үчүн англис тилинин курсун каржылоо вариантын карап көрүү.

Жогорку билим берүү мекемелерине сунуштамалар

- Жогорку билим берүү жана аспирантура мекемелеринде окутулуп жаткан курстар тилдерге жана маданият жаатындагы өз ара түшүнүшүүгө көбүрөөк маани берүүгө тийиш.

Окуу программасын макулдашуу этабында:

- Долбоорлорду жүзөгө ашырууда жамааттарга тийиштүү сый-урмат менен мамиле кылууга, ушул долбоордо берилген конкреттүү мисалдардын маалымат базасын пайдаланууга, тилдер менен маданият жөнүндө билимдин маанилүү экендигине байланышкан маселени кароо.
- Тилдик/котормочулук колдоо көрсөтүп, убактылуу түрдө ЭБӨУ менен иштеше турган ыктыярчы студенттердин арасында колдоо схемаларын түзүү мүмкүнчүлүгүн изилдеп көрүү.



Киришүү

БӨУга тилдик саясат талап кылынабы?

Долбоор 2014-жылдын 20-январында Рединг университетинде практика жүзүндө иш алпарган адистердин катышуусу менен өткөрүлгөн «БӨУга тилдик саясат талап кылынабы?» деген темадагы семинардан кийин жаралды. (<http://www.reading.ac.uk/web/files/modern-languages-and-european-studies/DO-NGOs-Need-a-Languages-Policy-Workshop-Report-Feb.2014.pdf>). Көңүл бурууга татыктуу деп «эсептелинген» добуш жөнүндө чечимдерди кабыл алуудагы жана ыйгарым укуктарды аткаруудагы тилдердин өзөктүү ролу жөнүндө маселе талкуунун негизги темасы болду. Тилдер БӨУлардын өздөрү иштешкен жамааттардын алдында отчет берип туруусуна ачкыч болуп калды. Бул жаатта жасалып жаткан олуттуу иш-аракеттерге карабастан, БӨУ кызматкерлери маданиятка сый мамиле кылуу зарылдыгы жөнүндө маалымдуулук, ошондой эле тең укуктуу эмес бийликке негизделген мамилелер чет тилдердин жардамы менен өркүндөтүлсө боло тургандыгын түшүнүү да анчалык жайылган эмес деген пикирге келишти.

Практика жүзүндө иш алпарган адистер сөз кылган муктаждыктар:

- ушундай маселелер жөнүндө маалымдуулукту жогорулатууга, ошондой эле саясатты өзгөртүүгө көмөктөшкөн эмпирикалык изилдөөлөрдү жүргүзүү.
- жалпы сектор боюнча жайылтса боло турган конкреттүү практикалык мисалдар менен тажрыйбаны изилдөө.

Изилдөө максаттары

Тилдер менен маданият жөнүндө билимдин өнүгүү программаларына катышкан БӨУнун саясатын иштеп чыгуудагы жана практикалык ишмердигиндеги ролун изилдөөнү максат кылып жүргүзүлгөн изилдөөлөрдүн жүрүшүндө төмөнкү үч негизги маселе каралган:

- өнүгүү боюнча иш процессинде тилдер күчтөрдүн катышында кандай ролду ойнойт?
- уюмдардын тилдер/тил саясаттары жөнүндө маалымдуу болуусунун даражасы кандай?
- тилдик/маданий ортомчулук жазуу жүзүндөгү жана оозеки котормочулардын катышуусунда кандайча жүзөгө ашырылат?

Изилдөө усулдугу

Долбоордо аралаш ыкмаларга негизденген усулдук колдонулду:

- архивдик изилдөө (Christian Aid, Oxfam GB, Save the Children UK жана DFIDге чейинкилердин архивдери)
- учурдагы саясатка байланышкан документтерди талдоо
- жарым-жартылай түзүмдөшкөн интервью (ЭБӨУ менен 30 интервью, мында алардын жарымында кызматкерлер Бириккен Королдуктун чегинен тышкы жерлерде иштеген; 9 интервью – DFID кызматкерлери менен)
- англис тилинин статусуна жана БӨУнун облустарда иш алпаруусунун узактыгына негизделип тандалып алынган 3 салыштырылуучу жердеги (Кыргызстан, Малави жана Перу) иш (ТБӨУ кызматкерлери, ошондой эле ЭБӨУ улуттук кеңселеринде иштегендер менен 88 интервью жана дискуссия). Интервью менен дискуссиялар Малавиде англис тилинде, Перуда – испан тилинде жана котормочунун колдоосу менен англис же кыргыз/орус тилинде Кыргызстанда өткөрүлдү.
- БӨУнун практика жүзүндө иш алпарган адистери (Семинар: «Тилдер, бийлик жана аралаштыруу», 2016-жылдын 2-ноябры: http://www.reading.ac.uk/web/files/modern-languages-and-european-studies/LZ_workshop_report_SOAS_final.pdf), ошондой эле БӨУ менен иштеген котормочулар (Семинар: «Котормо өнүгүүдө», 2017-жылдын 12-октябры: http://www.reading.ac.uk/web/files/modern-languages-and-european-studies/ITI_report-translating-development.pdf) тарабынан болгон кайра байланышуу жана салым.
- респонденттердин отчеттун алдын ала версиясы боюнча комментарийлери.

ЭБӨУ көз карашы

2016-2017-жылдары ЭБӨУнун 30 кызматкери менен интервью өткөрүлгөн, алардын 18и азыркы тапта Бириккен Королдукта, ал эми 12си – Бириккен Королдуктун чегинен тышкары жерлерде иш алпарышат (аңгемелешүүлөр Skype аркылуу жүргүзүлгөн, ал эми кызматкерлер дүйнөнүн ар кайсы өлкөлөрүндө болушкан), алардын 17си – аялдар жана 13ү – эркектер.

Алар уюмдарда ар кандай кызматтарды, анын ичинде улук менеджер, бөлүм кеңешчиси, саясат маселелери боюнча кызматкер, өлкөлүк кеңсенин жетекчиси, котормолор боюнча кызматкер сыяктуу кызматтарды ээлешкен жана 1 жылдан 30 жылга чейинки аралыкта ушул сектордо иштешкен. Практика жүзүндө иштеп жатышкан кызматкерлерден 2016-жылдын ноябрында жана 2017-жылдын октябрында өткөрүлгөн семинарлардын жыйынтыктарын комментарийлеп беришин өтүнүшкөн.

1) Жалпысынан алганда, тилдер уюштуруучулук артыкчылык катары кабылданбайт

« Бул жерде тилдерге анча маани беришпей тургандыгын көрүп турам ... тил – аяр тема, ошондуктан ага артыкчылык берилиши керек, бирок күнүмдүк ишмердикте бейөкмөт уюмдарда буга анча көңүл бурулбайт. ЭБӨУ өлкөлүк кеңсесинин жетекчиси »

Кызматкерлердин божомолунда, тилдер ЭБӨУнун күнүмдүк ишинде өтө деле артыкчылыкка ээ эмес, ал эми алардын маанисин жогорулатууга болгон аракеттер көбүнчө жеке демилгелерге көз каранды болуп саналат.

«Өлкөлүк кеңселерге жардам көрсөткөн учурда да иш берүүчү мени башка тилди колдон деп эч качан айтчу эмес. Муну кеңселерге дайыма мен өзүм сунуштачумун... "Кааласаңар, мен окутуп-үйрөтүүнү силердин тилиңерде жүргүзсөм болот"... бирок мен өзүм муну каалабасам, мени эч ким буга мажбурлачу эмес» (ЭБӨУнун саясат маселелери боюнча кызматкери, Бириккен Королдук).

2) Кызматкер кайсы географиялык жагдайда экендигине жараша тилдер өнүгүү жаатында терс да, оң да фактор катары каралышы мүмкүн

« [Тил] мамиле түзүүдө олуттуу роль ойнойт. ЭБӨУ өлкөлүк кеңсесинин менеджери »

Бириккен Королдуктагы кызматкерлер адатта өнүгүү жаатындагы көп тилдүүлүктү, теориялык жактан алганда, көйгөйлүү, долбоорду ийгиликтүү жүзөгө ашыруудагы чектөөчү фактор катары эсептешет, бул болсо маалыматтардын сапатына жана жыйынтыктардын мүнөзүнө таасир этет.

Бириккен Королдуктун чегинен тышкары жерлерде тилдерди адатта оң фактор катары кабыл алышат жана мында алардын ишенимге негизденген мамилелерди калыптандыруудагы ролу эске алынат.

«... ишеним тилинде баарлашуу маанилүү... тилдик көндүмдөр бөгөттөрдү жок кыла алат, ал эми котормонун буга алы жетпейт эмеспи» (ЭБӨУ өлкөлүк кеңсесинин менеджери).

3) Бириккен Королдуктун чегинен тышкары жерлерде иштеген кызматкерлер маданият жөнүндө билимге чоң маани беришет

«... ар кайсы өлкөлөрдөгү контекст... мен үчүн программага байланышкан техникалык маселелер гана эмес... адамдар абдан опурталдуу жагдайда өздөрүн кандай сезе тургандыгы да маанилүү... ЭБӨУ өлкөлүк кеңсесинин менеджери »

Кызматкерлер, эреже катары, жамааттар менен сезимтал мамиле курууда маданий жаатка маани беришкени менен Бириккен Королдуктун чегинен тышкары жерлерде иштеген кызматкерлер ишинин ийгилиги үчүн маданий контексттин маанилүүлүгүн өзгөчө бөлүп көрсөтүшөт.

«Ошондуктан [уюм] ... кадимки эле типтүү британ профилдүү... британиялык кайрымдуулук уюму болгону менен... бүткүл дүйнөдөгү барган жерлериндеги ишмердигин натыйжалуу пайдаланууга тийиш... Бул регионалдык деңгээлде масштабдуу каржылоону алуудагы абдан маанилүү ролдун ачкычы деп ойлойм, анткени биз жергиликтүү контекст менен абдан үндөшпүз дегендей таасир калтырабыз да» (ЭБӨУнун өлкөлүк кеңсесинин менеджери).

4) Уюмда автоматтык түрдө англис тилинин колдонулушу Бириккен Королдуктун чегинен тышкары жерлерде жашаган жана англис тили алардын эне тили болбогон кызматкерлер үчүн көйгөйлөрдү жаратууда

« Танзанияда же Кенияда [адамдар] англис тилин Улуу Британиядагы калктай мыкты билиши керек дегендей [жалпы] түшүнүк бар деп ойлойм ЭБӨУ өлкөлүк кеңсесинин менеджери »

Бириккен Королдукта иштеген кызматкерлер үчүн англис тили, эреже катары, көйгөй болуп саналбайт, ал эл аралык уюмда иштөөнүн, ЭБӨУдагы кызматы жогорулоонун, олуттуу каржылоо алуу үчүн өтүнмө берүүнүн, ошондой эле донордук уюмдар менен коммуникациянын зарыл болгон элементи катары кабылданат.

Бириккен Королдуктун чегинен тышкары жерлерде иш алпарган кызматкерлер уюмда англис тилин алып жүрүүчүлөр басымдуулук кылган учурларда олуттуу ыңгайсыздыкты сезишет, анткени алар бул жагдай өздөрүнүн кесиптик көндүмдөрүн арттыруу үчүн бөгөт катары болот деп эсептейт жана өлкөдө ишке ашырылып жаткан долбоорлордун динамикасы менен көп түрдүүлүгүн көрсөтүп берүү үчүн тоскоолдук жараткан бөгөт катары көрүшөт.

«... бардыгы эле англисче жакшы баарлаша алат деп болжолдонот, бирок бул чындыкка дал келбей турганы айкын эмеспи... биз отчет берип жаткандарга кыжырланып, маанайыбыз бузулат, бирок... алар өз эне тилинде жазышса, килейген томдон турган отчетторду жазып беришмек»

(ЭБӨУ программасынын жетекчиси, Улуу Британия).

5) Тилдик колдоо, негизинен, уюм ичинде толуктоо катары гана кабыл алынат

« Ресурсубуз жок болуп калган учурда өлкөлүк кеңседегилердин бирөөсү котормо жасоого мажбур болчу... Мен өлкөлүк кеңселерден: "Силерде которуп бере ала турган киши барбы?", - деп сурачумун. ЭБӨУ кеңешчиси, Улуу Британия »

Кызматкерлердин айрымдары гана өздөрүнүн бейөкмөт уюмунун уюштуруучулук тилдик саясаты туурасында билет десек болот.

Тобокелдикти баалоого же БӨУ брендине байланышкан негизги уюштуруучулук документтердин көпчүлүгү адатта кесипкөй котормочуларга которууга берилип келе жаткандыгына карабастан, программанын башка этаптарындагы тилдик колдоого болгон ыктымалдуу зарылдык бюджетте кээде гана эске алынат.

Котормо жөнүндө ой адатта кеч эске келет жана зарылдыкка жараша кийинчерээк гана аны практикалык жактан чечүүгө аракет кылынат.

Ушундай жагдайда эки же андан көп тил билген кызматкерлерге сезилээрлик кошумча күч келип калууда.

«... жергиликтүү тилде сүйлөй алган же жергиликтүү өнөктөш, же кызматкер керек, аны оозеки котормочу катары ишке тартса болот ... адатта бул алардын негизги ролу эмес, кошумча милдети катары каралат. Ошондуктан алардын айрымдарына бул ишти жасоо жеңил эле, ал эми башкалары үчүн оңой эмес жана бул үчүн аларды күнөөлөгөнгө болбойт, айрым учурларда бул аларды ишке алуу үчүн зарыл болгон мүнөздөмө болуп деле саналбайт, алардын кызматтык нускамасына кирбейт, болгону дал ушул адамдар чет жактардан келген кызматкерлерди коштоп жүргөндүктөн аларды которуп берүү үчүн ишке тартышат... аларды ишке ушул жөндөмүнө карап деле алышкан эмес... бул алардын жумушчу милдеттерине деле кирбейт»

(ЭБӨУ кеңешчиси, Улуу Британия).

Улуу Британиянын Эл аралык өнүгүү министрлигинин көз карашы (DFID)

2016-2017-жылдары DFID 9 улук кызматкери (5 аял жана 4 эркек) анонимдүү негизде интервью берүүгө макул болушкан. Буга өлкөлүк кеңселердин 3 азыркы/мурдагы жетекчилери, социалдык өнүгүү боюнча 4 кеңешчи, 1 илимий кызматкер жана 1 саясат менен программаларды иштеп чыгууга катышуучу кирген. Бирөөнөн башкасынын баары DFIDде бир жылдан ашуун убакыт иштеген. Интервью жарым-жартылай түзүмдөшкөн мүнөзгө ээ болуп, бетме-бет жолугушуу учурунда же телефон аркылуу жүргүзүлгөн. Маектештер DFID өкүлү катары эмес, жеке өзүнүн атынан сүйлөшкөн.

«Пайдалуу кайра байланышуу «ийгиликтүү өнүгүүнүн олуттуу бөлүгү» болуп саналат. DFID өлкөлүк кеңсесинин башчысы»

«Эл аралык БӨУларда тилдик керектөөлөргө байланышкан маселелерди чечүүчү кызматкерлер бар деп божомолдойм. DFID өлкөлүк кеңсесинин башчысы»

«Чынында, биз суроо берип турсак болмок, анткени айрым БӨУ муну башкаларга караганда жакшыраак жасай алат. DFID улук кызматкери»

«Анан ушунтип шашылып, далбастоо керек болуп калат – өзгөчө донордук уюмдардын долбоорлору боюнча – отчетторду кыска мөөнөттө, кээде өтө чукул мөөнөттө даярдоо зарыл болот... эң башкысы – англис тилине тез арада которуунун зарылдыгынан улам адатта котормо маселеси толугу менен көз жаздымда калат. DFID улук кызматкери»

1) Келип түшкөн маалыматты көңүл буруп кабыл алуу, эреже катары, DFID тарабынан алуучу менен кайра байланышуу катары кабылданат

Анткен менен DFID алуучулар менен түздөн-түз эмес, долбоорду ишке ашыруучулар аркылуу гана баарлашат. Жамааттар менен кайра байланышууну камсыздоо ишинде алар БӨУларга үмүт артышат.

Алуучулардан түшкөн маалыматты көңүл коюп кабылдоо «БӨУнун коммерциялык жүйөсүнүн бир бөлүгү эмеспи, туурабы?» (DFID улук кызматкери).

2) DFID БӨУлар өз долбоорлорун ишке ашыруу үчүн тийиштүү тилдик мүмкүнчүлүктөргө ээ деп эсептейт

DFID адатта БӨУга алар жамааттардын пикирин кандайча уга тургандыгына, өзгөчө тил жана тилдик ортомчуларга байланыштуу суроо деле беришпейт.

«DFID чоң юрилеринин мүчөсү каржылоого болгон өтүнмөлөр кандайча бааланганын мындайча сүрөттөйт: «көбүрөөк көңүл маалымат топтоо үчүн пайдаланылган ыкмаларга эмес, «силердин көздөгөнүңөр эмне жана буга кандайча жетем дейсиңер?» деген суроолорго бөлүнөт... Адамдар жамааттар менен жөн гана баарлашып, аларды угуп коюшу керек деп болжолдонот, ийгиликке кепилдик болушу үчүн аларга муну жасоо зарыл» (DFID улук кызматкери).

3) Кызматкерлер DFID тилдердин өнүгүүдөгү ролун жана БӨУлар коомчулукту кандайча уга биле тургандыгын баалоо ыкмаларын жакшыртса болот деп эсептешет

«Менин билишимче, кайра байланышуу маалыматынын сапатын системалуу түрдө баалоо үчүн алкактык түзүм бизде жок. Бул зарылдыкка жараша эле жана кесипкөй эмес деңгээлде жасалат» (DFID өлкөлүк кеңсесинин башчысы).

4) DFID каржылык маселелерге/башкарууга басымдуу көңүл бөлө тургандыгына байланыштуу тынчсыздануу бар, ал эми бул болсо көңүл коюп кабылдоонун да маанилүү экендигинен алаксытып коет

«Кайра байланышуу каналдары боюнча келип түшкөн маалыматты көңүл коюп кабылдоону – билим топтоо жана жамааттарды түшүнө билүүнү – сандык мүнөздө чагылдыруу кыйындыгынан улам көйгөй жаралат. Бул каражаттарды натыйжалуу чыгымдоого көмөктөшө тургандыгын көрсөтүп берүү кыйын эмеспи» (DFID улук кызматкери).

5) БӨУнун тил маселелерине жана кайра байланышуу маселелерин көңүл коюп кабылдоого убакыт бөлүү мүмкүнчүлүгү бөлүнүп берилген каржылоодон жана долбоордун кыска мөөнөттүү болушунан улам чектелген мүнөздө болушу кадимки көрүнүш катары кабылданат

«Мындай жагдай боло берет жана чектелген каржылоонун шартында деле максатка жетсе болот деген позицияга ыктуулук БӨУга кыйынчылык жаратат» (DFID өлкөлүк кеңсесинин башчысы).

ЭБӨУда иштеген котормочулардын көз карашы

2016-жылдан 2017-жылга чейин котормо жана коммуникациялар боюнча менеджерлер, ошондой эле ЭБӨУ кызматкерлери (6 аял жана 2 эркек) менен 8 интервью өткөрүлгөн. 2017-жылдын октябрында «Өнүгүүдөгү котормо» семинарынын алкагында практикалык иш алпарган адистерди, анын ичинде ЭБӨУ кызматкерлерин, ошондой эле өнүгүү секторундагы штаттан тышкаркы жазуу жүзүндөгү жана оозеки котормочуларды өз иштериндеги күнүмдүк көйгөйлөрүн комментарийлеп беришин өтүнүшкөн.

Расмий тил менен котормого байланышкан саясат

Айрым ЭБӨУлар өзөгүн англис, француз, испан, араб жана, айрым учурларда, португал тили сыяктуу расмий жана стратегиялык жактан алганда маанилүү болгон тилдер түзгөн тилдер менен котормого мамилени чагылдырган уюштуруу саясатын ишке киргизишкен. ЭБӨУда, анын ичинде Oxfam GB, Save the Children UK жана Tearfund уюмдарында ушул тилдерге которуу үчүн жооп берген жана интеграцияланган котормо бөлүмү бар. Айрым ЭБӨУда бул бөлүмдөр агенттик модели боюнча иш алпарышат, мында бардык тилдик комбинациялар штаттан тышкаркы кызматкерлерге өткөрүлүп берилет. Ички котормо бөлүмдөрү жок болгон башка ЭБӨУларга кесипкөй котормо керек болсо, алар көп учурларда котормо бюролору менен иштешет. ЭБӨУ контекстиндеги оозеки котормочунун кесипкөй кызмат көрсөтүүсү адатта жогорку деңгээлдеги жолугушуулар үчүн, мисалы, ЭБӨУ өкмөт чиновниктери менен жолугушканда же мүчөлөрдүн жылдык кеңешмелери же жыйындары учурунда керек болот.

Улуу Британиянын башкы кеңселериндеги котормонун учурдагы көйгөйлөрү

1. ЭБӨУ кызматкерлеринин кесипкөй котормочулардын ишин түшүнүүсү адатта чектелген мүнөзгө ээ

Котормо долбоорлорунун штаттагы котормочулары менен координаторлору белгилегендей, котормону аткаруу үчүн зарыл болгон убакыт маселесин жана кесипкөй котормонун маанилүү экендигин алардын көп сандаган кесиптештери жеткиликтүү түшүнө беришпейт, бул болсо зарыл болгон тилдик колдоону көрсөтүүдө кыйынчылыктарды жаратат. Ушул себептен кесиптештердин котормо боюнча билимин арттыруу котормочунун ишинин маанилүү аспекти болуп саналат.

«Адатта биз, топ ичинде иштегендердин баары, өзгөчө - бир топ убакыт бою чогуу иштегендер, жарым саатка чогула калып, процессти жана натыйжалуу иштөө жана алардын талаптарын канааттандыруу үчүн алардан эмнелерди күтө турганыбызды түшүндүрөбүз»

(ЭБӨУ, котормочулук долбоорлордун менеджери).

2. Котормо бюджетте жана долбоорду пландоодо көрсөтүлбөйт

ЭБӨУнун борбордук бюджетинде тийиштүү берене чанда гана каралгандыктан, ЭБӨУнун айрым топторуна котормого болгон муктаждыкты кандайча чече тургандыгын пландоого туура келет. Котормо көп учурларда кийинчерээк ойго келген пикир катары сүрөттөлөт. Ал эми котормо бюджетте каралган учурда аны аткаруу үчүн жумшалган чыгымдар менен керектелүүчү убакыт көп учурда туура

«... жакшы сапаттагы котормо убакытты жана, ооба, күтүүлөрдүн акталышын талап кыла тургандыгын түшүндүрүү котормо кандайча жасала тургандыгы жөнүндө түшүндүрүү ишинин бир бөлүгү болуп саналат. ЭБӨУ, котормочулук долбоорлордун менеджери»

« Жалпысынан алганда, [котормо] адатта [конкурстук өтүнмөгө] киргизилет, бирок дайыма эле туура эсептеле бербейт. Адатта сандар болжолдонуп эле эсептелип коюлат. ЭБӨУ, котормочулук долбоорлордун менеджери »

эмес эсептелинет. Ал гана эмес, котормо көп учурларда чектелүү каржылоодон алынып салынат.

«... анан алар (ЭБӨУ кеңсесинде, Улуу Британия) күтүүсүздөн эле: «бизге муну өлкөлөрдүн өкүлдөрү үчүн бир нече тилге которуу керек болуп жатат», - дешет. Алар документти даярдап жаткан учурда котормо жөнүндө ойлонуп да коюшкан эмес, мен болсо алар котормо керек боло турганын алдын ала пландап, котормонун көйгөйүн жакшыраак түшүнсө болмок деп ойлойм»
(ЭБӨУ, котормочулук долбоорлордун менеджери).

3. Котормо кайра байланышууга киргизилген эмес

ЭБӨУнун ички бөлүмдөрү аткарган жазуу жүзүндөгү жана оозеки котормолор боюнча кайра байланышуу процесстери жетиштүү деңгээлде иштелип чыккан эмес.

«... адатта бизге котормолор боюнча оң да, терс да пикирлер жөнөтүлбөйт»
(ЭБӨУ, котормочулук долбоорлордун менеджери).

4. ЭБӨУнун айрым иштеп жаткан котормочулары сектор менен тыгызыраак байланышта болууну каалашат

Айрым ЭБӨУдагы котормочулар жергиликтүү топтор жана алардын котормолорун пайдалана турган колдонуучулар менен тыгыз байланышта болгондо алардын ролу баалуураак болмок деп эсептешет.

«Сектордогу реалдуу абал башкачараак. Даярдалып бүткөн материалдарды пайдаланган жергиликтүү топтор жана адамдар менен түздөн-түз байланыш түзүп алуу жакшы болмок»
(ЭБӨУ котормочулук долбоорлорунун менеджери).

Үч өлкөдөн көз караш

2018-жылдын башында илимий изилдөөчүлөр үч өлкөдө: Кыргызстанда, Малавиде жана Перуда иш алпарышкан. Дал ушул өлкөлөрдү тандап алуу төмөнкү себептерге байланыштуу болгон: а) бул мамлекеттерде англис тилинин статусу сезилээрлик айырмаланып турат: расмий тилден тартып эң кеңири окуп-үйрөнүлгөн чет тил жана сейрек колдонулган тилге чейин; б) Улуу Британиялык ЭБӨУнун ушул өлкөлөрдө болуу узактыгы менен масштабы да айырмаланып турат.

Тилдик жагдай

Малавиде англис тили расмий тил, ал эми чичева – мамлекеттик тил болуп саналат. Тил менен этностук таандыктын ортосунда тыгыз байланыш байкалат. Этностук азчылыктардын бир нече тили, анын ичинде ньянджа, ваяо, тумбука, нгонде (ньякуса) жана сена тилдери бар.

Перуда англис тили расмий статуска ээ эмес, бирок эң кеңири окуп-үйрөнүлгөн тил болуп саналат. Расмий тил болуп испан тили эсептелинет. Кечуа менен аймара кайсы аймактарда кеңири колдонулса, ошол жерлердин расмий тили болуп саналат. Андан тышкары, Амазонияда кырктан ашуун тил колдонулат.

Кыргызстандагы калктын болжол менен 1 пайызы англис тилинде сүйлөйт. Кыргыз тили мамлекеттик тил, ал эми орус тили – расмий тил болуп саналат. Акыркы жылдары кыргыз тилин көбүрөөк пайдаланууга түрткү берген жагдайлар бар экени байкалууда. Бул тил айыл жергесинде кеңири колдонулат, ал эми 2010-жылдан тартып тилди расмий чөйрөдө да колдонууга аракеттер болууда. Анткен менен орус тили борбор шаарда басымдуулук кылат жана өлкөнүн түндүгүндөгү айрым айылдарда да колдонулуп келет.

БӨУ сектору

Тандалып алынган үч өлкөдө БӨУ таптакыр башка тармактык профилге ээ.

Тарыхый жактан алганда, Малави 1964-жылы эгемендүүлүгүн жарыялагандан тартып БӨУ бул өлкөнү өнүктүрүү боюнча долбоорлордо олуттуу ролду ойной баштаган. Малави дүйнөдөгү калкы эң жыш жайгашкан жана азыраак өнүккөн өлкө болуп саналат. Өлкөдөгү салыктан түшкөн төлөмдөрдүн төмөн болушун жана жергиликтүү сунуш менен эл аралык суроо-талаптын туруксуздугун эске алганда чет өлкөлүк колдоо мамлекеттик бюджеттин олуттуу үлүшүн түзөт. Акыркы жылдары өнүгүү программалары боюнча колдоо кыскарууга дуушар болгону менен акыркы он жыл ичинде ондогон көп тараптуу жана эки тараптуу өнөктөш уюмдар мамлекеттин бюджетинин 40 пайызын түзгөн каражаттарды бөлүп беришкен.

Ушундай каржылоонун басымдуу үлүшү БӨУларга берилгендиктен, алардын Малавиде кеңири иш алпарууга мүмкүнчүлүгү бар.

Улуттук БӨУлар эл аралык БӨУларга берилген каражаттардын (17,8%) жарымын (8,8%) алышат. БӨУ менен өкмөттүн ортосундагы мамилелер узак убакыттан бери касташкан мүнөзгө ээ, өзгөчө бул уюмдардын бийлик органдарына мамилеси терс катары кабылданган учурларга тиешелүү. Азыркы тапта өкмөт БӨУ жөнүндө Мыйзамды жана БӨУ Саясатын кайра карап чыгууга аракет кылууда, бул чалгындоо кызматтарына БӨУ ишмердигине көзөмөл кылуу боюнча кошумча ыйгарым укуктарды берип, каттоочу төлөмдөрдү жогорулатат. Бул сунуштар өлкөдөгү да, анын чегинен тышкары жерлерде да жарандык коомдун принциптерин кармануучулардын катуу каршылык көрсөтүүсүн жаратты. Мындай чаралар адам укуктарын коргогон уюмдар үчүн өзгөчө терс кесепеттерге алып келиши мүмкүн экендиги туурасында тынчсыздануулар жаралууда.

Кыргызстанда ЭБӨУнун иши кийинчерээк, Советтер Союзу урагандан кийинки мезгилде активдүүрөөк боло баштаган, андан соң 90-жылдары жарандык коомду өнүктүрүүгө умтулган эл аралык донор уюмдары тарабынан кеңири масштабдуу инвестиция салуу процесстери жанданды. 2000-жылдары донордук уюмдардын артыкчылыктуу багыттары өзгөрүүгө дуушар болуп, Кыргызстан жарандык коомду өнүктүрүү боюнча көп сандаган программалардын жабылышына жана бөлүнүп берилген гранттардын кыскарышына күбө болду.

Каржылоонун мындай кыскартылышына жана жергиликтүү өкмөттө каржылоонун жетишсиздигине байланыштуу, ошондой эле акча каражаттарын уурдоо менен коррупциянын айынан да жарандык коомдун өз алдынча өнүгүүсү маселе болуп турат. Азыркы тапта Кыргызстандагы жарандык коомдун уюмдарынын басымдуу бөлүгү эл аралык булактардан алынчу жеткиликтүү акчалай каражаттарды алууга умтулууда, бул болсо иш чөйрөсүндө күчтүү атаандаштык жаралышына шарт түзөт.

Андан тышкары, эл аралык жардамды чектөөгө болгон аракет БӨУ чөйрөсүн бир топ татаалданып койду. Мисалы, «чет элдик агенттер жөнүндө» россиялык мыйзамдын таасири менен кыргыз парламентинин депутаттары ушундай эле мыйзамды Кыргызстанда кабыл алууга аракет кылышты. Бул иш үзгүлтүккө учураганы менен көптөгөн БӨУ жергиликтүү жамааттар көп учурда аларга ишенбей, алардын кандайдыр бир жашыруун көздөгөн максаттары бар деп шектене тургандыгын («жөн эле иштей бермек беле?») белгилешет. Мындай регресске карабастан, Кыргызстандагы жарандык коом сектору Борбордук Азиядагы эң таасирдүү секторлордун бири болуп саналат.

Перудагы жагдай болсо таптакыр башкача, мында акыркы жылдары британиялык ЭБӨУлардын саны кыйла кыскарды. Латын Америкасынын жакын арадагы экономикалык өсүшү бул региондун басымдуу бөлүгү орто деңгээлдеги кирешеси бар өлкөлөрдүн катарына киришине алып келди, демек, өнүгүү боюнча расмий колдоо жана БӨУну каржылоо кыйла азаймакчы. Экономикалык кызматташтык жана өнүгүү уюмунун статистикасына ылайык, 2005-2008-жылдары Латын Америкасындагы бейөкмөт уюмдарына каржылык салым кошуунун деңгээли 37% жогорулаган, ал эми 2008-2011-жылдары бул өсүш болгону 3% түздү жана азыркы тапта азаюусун улантууда.

Ушул долбоордун жүрүшүндө Перудагы ТБӨУ өлкөнү орточо кирешелүү өлкөлөрдүн катарына киргизүү фактысынын таасирине карата эки көз карашты белгилешти.

Бир жагынан алганда, ЭБӨУнун саны кыскарышы жергиликтүү контексттеги жагдайды начарлатты. БӨУдагы иш менен камсыздоо сектору мурдагыдан кыйла туруксуз болуп баратканы көзгө көрүнүүдө, иш орундарынын саны кыскарууда, алдыңкы кызматкерлер өкмөттүк уюмдарда иштей турган болушту. Антсе да өкмөт ЭБӨУнун начарыраак жашаган айыл жергесиндеги (Анды менен чытырман токойлордогу) буга чейинки ишмердигинин ордун толтурган жок. Ошондой эле өкмөттүк операцияларга байланышкан тынчсыздануулар айтылууда, анын ичинде саясий чөйрөдөгү коррупция жана өкмөттүк уюмдардын жамаатты катыштырбастан эле же аны менен кеңешпей туруп тез эле техникалык чечимдерди сунуштап койгон тенденциялары сезилүүдө, бул жагдай ЭБӨУ тарабынан колдоого алынгандыгы байкалат.

Экинчи жагынан алганда, ири британиялык ЭБӨУлардын өлкөдө иштебей калышы жаңы мүмкүнчүлүктөргө, башка чет элдик донор уюмдардын кеңири катарына жол ачып, ошондой эле көз карандысыз шартта иштөөгө мүмкүндүк берүү менен espacio de encuentro – Перунун Латын Америкасынын чегинен тышкары башка өлкөлөр үчүн үлгү боло турган так концепциясын негиздеши керек эле.



Кыргызстандан көз караш

Жер-жерлердеги иш 2018-жылдын январында Бишкек борбор шаарында жана Кыргызстандын түштүк борбору болгон Ош шаарында жүргүзүлдү. ТБӨУ, ЭБӨУ, улуттук түйүндөрдүн координаторлору, өнүгүү маселелери боюнча кеңешчилер, ошондой эле тилдик колдоо көрсөткөн жумушчулар (23 аял жана 10 эркек) менен талкуулар жана интервьюлар (33) өткөрүлдү. 17 интервью англис тилинде, ал эми 16сы – оозеки котормочунун жардамы менен; 13ү – орус тилинде жана 3ү – кыргыз тилинде өткөрүлдү. ТБӨУ катарына коомдук кызыкчылыктарды (адам укуктары, аялдар менен балдардын укуктарын) коргогон, тынчтык куруу ишмердиги менен алектенген жана коомдук мамилелерди бекемдеген, ден соолук маселелерин караган жана майыптар менен иш алпарган, ошондой эле жарандуулук принциптерин колдогон уюмдар киргизилди.

Тилдер жана маданиятты түшүнүү

Англис тилдүү донор уюмдары менен коммуникация

1. Англис тилинде өтүнмөнү даярдоонун өзү чоң көйгөй болуп саналат. Өз өтүнмөлөрүн англис тилине которуу үчүн көптөгөн БӨУлар Google Translate программасын колдонушат.

«...Анан, албетте, бул чыгымдар төлөнбөсө, же өзүбүз абалдан чыгуунун жолун табышыбыз керек болот, айталы, эгер котормочуга төлөп берүүгө шартыбыз болсо анда жакшы, же болбосо - Гугл-котормочуга эле сала коебуз. Мындай кылган биздин эле уюмуз эмес, көптөгөн башка уюмдар да ушундай кылышат»
(ТБӨУ директору).

2. ТБӨУлар эл аралык долбоорлордун жыйынтыктары тууралуу аларга кабарланбай тургандыгына капа экендигин белгилешет. Отчеттор менен баалоолордун акыркы варианттары адатта жергиликтүү тилдерге которулбайт, ал эми бул болсо жергиликтүү мүмкүнчүлүктөрдү өнүктүрүүгө эч көмөктөшпөйт.

«Бардык эл аралык баалоочулар же мониторинг кылуучулар... алардын бардыгы, албетте, англис тилин колдонушат. Жергиликтүү мониторинг кылуу топторунун отчеттору англис тилине которулат. Даяр болгон отчеттордун бардыгын эле которо беришпейт [орус же кыргыз тилине]. Ошондон улам болуп жаткан окуялар тууралуу кеңири маалымат алып, түшүнүүгө шарт жок болууда»
(ТБӨУ улуттук түйүнүнүн директору).

« [Донор уюмдар] БӨУ-секторуна ушундай эле бийик талаптарды коюп, мисалы, алар менен англис тилинде баарлашуусун каалашат. Мен жергиликтүү чөйрөнү жакшы билем, бирок алардын критерийлерине төп келе албайм, анткени англис тилин билишим керек болот ... Ошондуктан мага бул жерде эл аралык донор уюмдар менен жергиликтүү БӨУ ортосунда кандайдыр бир дал келбөөчүлүк бардай сезилет. ТБӨУ кызматкери »

3. Респонденттердин сөзүнө караганда, Кыргызстанда ЭБӨУ кызматкерлерин тандоо процессинде англис тилин билүү тандоонун жападан-жалгыз критерийи болгон учурлар көп болгон. ТБӨУ кызматкерлери муну жергиликтүү бейөкмөт уюмдарында кызматынан көтөрүлүү боюнча мүмкүнчүлүктөргө терс таасирин тийгизген фактор деп эсептешет. Бул ЭБӨУ кеңселери менен айыл жергесиндеги реалдуулуктун ортосундагы түшүнбөстүктүн себеби болуп калды десе болот.

«Эл аралык уюмдарга кирсең, башка планетага баргандай болосуң. Мисалы, талапкерлерге болгон жападан-жалгыз талап – англис тилин билүү»
(ТБӨУ директору).

«Биз өзүбүздүн уюмга англис тилин билген кызматкерлерди алабыз. Анан алар бир-эки жыл бизде иштеп, даярдыгын мыктылап алгандан кийин аларды алып кетишет. Чынында биз бир топ кадрларыбыздан ушинтип кол жууп калдык. Чынында эле мен донорлордун ушундай саясатын түшүнбөйм. Айталы, алар эмнеге ушинтишет, эмнеге биздин кызматкерлерибизди азгырып, алып кетишет. Чынында эле донор уюмдардын кызматкерлерин жарандык коомдун уюмдары даярдап берип жатат десек болот»
(ТБӨУ кызматкери).

« ... негизинен, биздин китепканада [БӨУда] англис тилинде сонун китептер бар ... жана ушундан улам мен англис тилиндеги китептерди окуй баштадым. Өз аракетин, умтулуун, шыктанууну аркылуу, улам жаңы нерсени билип алууну көздөө менен мен алдыга илгерилеп отурдум ... убакыт өткөн сайын бул эл аралык тил экенин түшүнө баштайсың, дайыма эле орусча же кыргызча сүйлөй албайсың да, ошон үчүн аракет кылуу керек. ТБӨУ кызматкери »

4. ТБӨУнун көптөгөн кызматкерлери англис тилин окуп-үйрөнгүсү келе тургандыгын айтышат, анткени бул аларга маалыматка, билим алууга жана каржыланууга жетүүгө жардам берип, ошондой эле эл аралык деңгээлде билим алмашууну жүзөгө ашырууга мүмкүнчүлүк бермек. Эл аралык жолугушууларга котормочунун көмөгү менен катышууга болот, бирок респонденттер бул көп учурда алардын өз салымын кошууга болгон мүмкүнчүлүгүн чектеп кое тургандыгын белгилешет.

«... топ ичинде иштеп жаткан учурда кызуу талкуу болот эмеспи [эл аралык жолугушуулар учурунда], ошондо айтылып жаткан нерселерди которуп бергенче менде ой-пикир пайда болот, бирок мен оюмду айтып жетишкенче англис тилин билген башка катышуучу мен айткым келген нерсени айтып койгондуктан, мага болгону анын пикирине макул болууга гана туура келип калат»
(ТБӨУ директору).

Жамааттардагы кыргыз жана өзбек тилинде сүйлөгөндөр менен коммуникация: орус тилинде сүйлөгөн жергиликтүү топтордун тажрыйбасы

1. Кыргызстанда БӨУ кызматкерлери Бишкек сыяктуу шаарларда адатта орусча, кээде бир аз кыргызча сүйлөшөт. Ошол эле учурда кыргыз тилинде иштөө, өзгөчө айыл жергесинде кыргыз тилин колдоно билүү зарылдыгы барган сайын жогорулоодо. Кыргыз тилин билген кесипкөй нускоочулар менен кеңешчилерди тандап алуу кыйын болуп саналат.

«... биз жалпы өлкөнүн аймагында иш алпарабыз, ал эми региондорго барган учурларда кереге кеңештерди, жолугушууларды, семинарларды кыргыз тилинде өткөрүү абдан маанилүү болуп саналат. Бирок нускоочуларыбыздын бардыгы эле биздин темалар боюнча кыргыз тилинде окута албагандыгына байланыштуу көйгөй көп жаралат. Болгону 1, 2, 3 гана нускоочу муну жасай алат, алардын жумушу болсо өтө көп, жетишпейт. Анткени ушунча жыл бою Советтер Союзунда жана Союз урагандан кийин да орус тили басымдуу колдонулгандыктан, кыргыз тили ... мында, [Бишкекте] кыргыз тилин билбеген кыргыздар деле көп, бул парадокс, бирок жагдай ушундай»
(ТБӨУ кызматкери).

2. Кыргыз тили ар кандай диалекттерден турат, бул жамааттарга пайдалуу боло турган окуу материалдарын, колдонмолорду жана нускамаларды кыргыз тилине которуудагы көйгөйлөрдүн бири болуп саналат.
«Биз ушул долбоордун алкагында полиция кызматкерлери үчүн атайын нускамаларды даярдап, өлкөбүздүн бардык региондорунда окутуу иштерин жүргүзө баштадык, биз презентациябызды кыргыз тилине которгонбуз... биздин нускоочубуз ... Бишкектен болчу... жана биз региондорго барган учурда адамдар угуп-угуп отуруп анан: «муну ким которгон?», - деп сурашат. Алар абдан нааразы болуп: «Биз түшүнбөй жатабыз», - дешет, өлкөдө 7 регион жана 7 тилдик диалект бар десек болот»
(ТБӨУ директору).
3. Жамааттарда семинарларды өткөрүүнүн дагы бир кошумча кыйынчылыгы – айрым концепциялар жөнүндө элдин маалыматы жоктугу, же болбосо алардын батышчыл катары эсептелиниши – бул өзгөчө сексуалдык саламаттыкка же адам укуктарына байланышкан долбоорлорго тиешелүү.
«Мисалы, адам укуктарын алалы. Б.а. европалык адам үчүн бул сөздөр ... алар бул сөздөргө белгилүү бир маани беришет, алардын маани-маңызы мектептен тартып эле түшүндүрүлөт ... башкача айтканда, эгер биз бул сөздү калкыбыз үчүн кыргыз же орус тилине которсок, көпчүлүк үчүн бул жөн гана сөз боюнча эле калат. “Бул башка жактардагы, европалыктардагы түшүнүк го. Бул европалыктардын баалуулуктары”, - деп коюшат. Ал эми биз сексуалдык укуктар, репродуктивдүү укуктар жөнүндө айта баштасак... Көп учурларда бизге бул туурасында кимдир-бирөө менен сүйлөшүп баштаардан мурун ушул дефиницияларды ачыктап, бул сөз айкашы кандай маанини бере тургандыгын түшүндүрүп берүүгө туура келет.
(Директор ЭБӨУ).
4. Анын ичинде, Ош шаарындагы эл аралык жана түштүк бейөкмөт уюмдарында бир нече чет тилин билүү зарылдык болуп саналат. Калктын көпчүлүгү орус жана кыргыз тилдерин билүүнү абсолюттук минимум катары карайт. Англис жана өзбек тилдерин билүүгө да суроо-талап бар, бирок бул сейрек кездешет. Англис тили эл аралык иште маанилүү болгону менен, өзбекче сүйлөгөн жергиликтүү жамааттар менен тыгыз байланыш түзүүдө өзбек тили ачкыч катары кызмат кылат.
«Алар [түштүктөгү өзбекче сүйлөгөндөр] силер менен өзбекче баарлаша алса же [түштүктөгү өзбекче сүйлөгөндөр] сен алар өзбекче сүйлөгөндө түшүнө алсаң, алар силер менен сүйлөшүүдө өздөрүн эркинирээк сезип, аларга бир топ ыңгайлуу болот»
(Программанын директору, ЭБӨУ).

« Азыр үч тилди билүүнү талап кыла башташты, б.а. англис жана орус тилдеринен башка кыргыз тилин билүүнү да талап кылышат, ал эми эгер сен мында [Ошто] төрт тилде – өзбекче да сүйлөсөң, бул чоң артыкчылык берет, мындай адам идеалдуу талапкер болуп саналат.
ТБӨУ кызматкери »



Малавиден көз караш

2017-жылдын декабры – 2018-жылдын январында Лилонгве, Блантайр жана Зомба шаарларындагы уюмдарга болгон иш сапарлар жүзөгө ашырылды. Жер-жерлерде иштеген, ЭБӨУ жана ТБӨУлардагы менеджерлер жана кызматкерлер менен англис тилинде 35 интервью өткөрүлдү; ошондой эле тилдик колдоо көрсөткөн кызматкерлер (29 эркек жана 6 аял), БӨУ чөйрөсүндө иш тажрыйбасы бар донор уюмдарынын кызматкерлери сурамжыланган. ТБӨУ катарына сексуалдык саламаттык жана репродукция, адам укуктары, айыл чарбасы, жарандык билим алуу жана коммуникациялар чөйрөсүндө иштеген уюмдар кирген.

Тилдер жана маданиятты түшүнүү

Англис тилдүү донордук уюмдар менен коммуникациялар

1. Малавиде ишмердик жүргүзгөн донордук уюмдар чичева же башка жергиликтүү тилде даярдалган өтүнмөлөрдү кабыл алышпайт, ошондуктан англис тилин билбеген жергиликтүү уюмдарга каржылоо мүмкүнчүлүктөрү жеткиликтүү эмес болуп саналат.

«Жамаатта иш алпарган жана мыкты идеяларды сунуштап турган жергиликтүү уюмдар бар. Алардын өз тилинде сүйлөгөнүн угуп отурсаң, Адан Бга чейин жетүү үчүн эмнелерди жасай ала тургандыктарын жакшынакай кылып айтып бере алышат. Бирок алар муну англис тилинде айтып бере албагандыктан, каржылоо маселесин чечүү кыйын болууда. Адамдарга гранттар жеткиликтүү болбой жатат. Анткени алар мендей болуп тил билген бирөөнүн жардамынан пайдаланып, өз иштиктүү сунушун англис тилинде бере албай жатышат» (донордук уюмдун мурдагы кызматкери).

«...жергиликтүү тилдеги ар-намыска шек келтирген айрым сөздөргө байланышкан маселе – мен буга көп эле жолу дуушар болдум – кээде долбоордун жыйынтыктарына да таасир этип коет... Биз белгилүү бир кадамдарды демилгеге ишенгенибизден улам эмес, силер сунушуңарда бул нерсени аткаруу зарыл экендигин жазганыңар үчүн жасайбыз. ЭБӨУ программасынын мурдагы жетекчиси»

«Бюджеттер жаңы жагдайларга ыңгайлашып турушу керек. Кээде донор уюмдар: «Бул чыгымдардын эмне кереги бар? Ал эми буларчы? Булчу? Бул буга кирбеши керек...», - дегендей суроолорду бере беришет. Түшүнүп жатасызбы? Биз, жүзөгө ашыруучулар катары, мындай чыгымдар долбоор менен анын донор уюмдары күткөн жыйынтыктары үчүн стратегиялык мааниге ээ экендигин билебиз да. Ошондон улам, айталы, арыз берүүчү: «бизге котормо жасатуу ж.б. үчүн ресурстар керек» десе, бир аз ийкемдүүрөөк мамиле жасалышы керек. Буга тийиштүү көңүл бурулуп, олуттуу жүйөлөр болсо, карап чыгуу туура болот. ЭБӨУ, Программанын координатору»

2. БӨУлар долбоор боюнча милдеттерди донордук уюмдарга жаккан терминологияларды пайдалануу менен баяндашат. Антсе да, эгер жамааттар мындай терминологияны толугу менен түшүнө албаса, долбоордун жыйынтыктары жагымсыз кесепеттерге дуушар болушу ыктымал, анткени жамааттар ага толук кандуу катыша албай калышат. БӨУлар адатта донордук уюмдун көңүлүн табууга биринчи кезекте көңүл бурушат, ошондуктан, эреже катары, мындай маселелерге маани беришпейт.

«Ресурстары түгөнгөн учурда БӨУларга долбоорлорун каржылоо үчүн көшөрүп ресурстарды издөөгө туура келет. Ошондуктан БӨУлар кысым алдында калышат: мындай майда-чүйдө нерселерге же тилге дээрлик маани беришпейт, анан баары эле... донор уюму менен анын максаттарын жакшыраак түшүнгүлөрү келишет эмеспи. Ошондуктан «донор уюмуна жамааттардын катышуусун кантип камсыздай турганыңар жөнүндө өтө көп эле айта бербегиле, бирок кандай ийгиликке жеткениңерди жана алардын каржылык колдоосу менен эмнелерге жете ала турганыңарды айткыла» (ЭБӨУ, Программанын координатору).

3. Айрым донордук уюмдар долбоорду жүзөгө ашыруу жана отчеттуулукка болгон талаптар жаатында ийкемдүү мамиле кылышпайт, ошондуктан БӨУ долбоорду ишке ашырууда жаралган жана аны жүзөгө ашырууга таасир эткен күтүүсүз тилдик/маданий маселелерге дээрлик ыңгайлаша албайт.

«[Айрым донордук уюмдар] силер эркин ой жүгүртө аласыңар деп эсептебейт деп ойлойм. Ошондуктан мага окшогон эркин ой жүгүрткөн адамдар... мен активдүү катышкым келген, болгону өзүңдүн салымыңды кошуп: «мындай болбойт», - деп коюш керек... Ушундай эл аралык уюмдарга иштеген жана ушул сыяктуу долбоорлор боюнча каржылангандардын арасынан көпчүлүгүбүздүн деңгээлибиз ушинтип чектелип калат – эгер сен толугу менен алардын принциптерин кармансаң, бул сенин ой жүгүртүү деңгээлиңди чектеп коет... Алар умтулган нерселерди кармануу жакшы дечи, антсе да донордук уюмдар долбоорду ишке ашыруу процессинде бир нерселер өзгөрүп тураарын түшүнүшү керек. Эгер сен аларга жагдай өзгөрдү, биз муну эске алышыбыз керек деп айтсаң, алар сенин ишиңде жыйынтык жаралышы үчүн инновациялык чечимдерди ишке киргизишиңе мүмкүнчүлүк бериши керек» (Долбоор боюнча кызматкер, ЭБӨУ).

Чичеванын же башка тилдердин алып жүрүүчүлөрүн камтыган жамааттар менен коммуникациялар: англис тилдүү БӨУ тажрыйбасы

1. БӨУ колдонгон жана англис тилдүү дүйнөдө кадимки сыяктуу эле кабылданган көпчүлүк популярдуу сөз айкаштарынын чичева же башка жергиликтүү тилдерде тикелей эквиваленти жок болуп саналат. Жер-жерлерде иштеген кызматкерлерге ушул концепциялардын маани-маңызын сактоо менен түшүндүрүп берүү оңой эмес. Бир жамаат үчүн ылайыктуу болгон интерпретация башка бирөөсү үчүн ар кыл диалекттен же маданий ченемдерден улам таптакыр ылайыксыз болуп калышы ыктымал.

«Блантайр шаарындагы чичева Зомба тургундарынын чичевасынан айырмаланат, ошол эле учурда бул борбордук региондун да, Лилонгвенин да, Дедзанын да чичевасы эмес... [Өнүгүү] концепциясы негизи англис тилинде даярдалат жана

«Адамдардын өздөрү кандай түшүнө турганынан баштасак. Көпчүлүгү эмне жөнүндө сөз болуп жаткандыгын инстинктке таянып түшүнөт. Бизде табу болгон, башкача айтканда адатта ачык-айрым сүйлөшүлбөгөн темаларды карап чыгууда кыйынчылыктар жаралат, балким, жамааттардан айтылып жаткан нерселерди жергиликтүү маданиятты эске алуу менен кантип жакшыраак жеткирсе болот деп сурап алып, алардын идеяларын долбоорлук документтерге кошуп алсак болмок. Бул кийинчерээк сунушубуздун жеңилерээк кабыл алынышына кепилдик болуп бермек.»
Программанын координатору, ЭБӨУ

«Бир жагынан алганда, [англис] тилинин артыкчылыгы анын престиждүү болгондугунда десек болот. Адатта адамдар англис тилинде такалбай сүйлөгөндөргө ишенишет жана ал адам жамаатка кайрылып сүйлөсө, анын айткандарына ишенип: «Бул иш билги адам окшойт. Билимдүү экен, анткени англисче жакшы сүйлөп жатпайбы», - деп айтышат. Экинчи жагынан алганда, эгер долбоор боюнча кызматкерлер жер-жерлерге барып, жамаат менен сүйлөшкөн учурда кайсы бир англис сөздөрүн кошуп сүйлөй турган болсо, жамаат мындай жүрүм-турумду «өзүн кыйын сезип жатат» дегендей кабыл алып, аларды басынтып жатат деп ойлошу ыктымал. Англис тилинин ушундай эки тараптуулугу бар.»
ЭБӨУ, K&O кызматкери

аларды чичевага которуу абдан, абдан оор, биз сөздөргө тийиштүү эквивалент табууга аракет кылабыз, бирок көп учурларда сөздүн мааниси жоголуп кетет» (ЭБӨУ Директору).

2. Долбоорду маданий өзгөчөлүктү эске алуу менен иштеп чыгуунун жүрүшүндөгү муктаждыктарды баалоо боюнча этапта жамааттын тыюу салынган темаларды баяндоо үчүн пайдаланган сөздөрүнө кулак сала билүү абдан маанилүү.
3. Долбоорду жүзөгө ашыруунун бардык этаптарында БӨУ менен жамааттардын ортосундагы коммуникациянын сапатына тийиштүү көңүл бурулбаса, долбоор ийгиликтүү ишке ашышы күмөн болуп калат.
«Биз аткарып жаткан иштерди жана жамааттар бизди аткарып жатат деп ойлогон иштерди жеткиликтүү түшүнбөөгө байланышкан маселе абдан-абдан курч турат... менде жамааттар канчалык деңгээлде биздин ишибизди түшүнө тургандыгын баалоого арналган долбоорлор болгон эмес... Бул тил көйгөйүнүн бир бөлүгү... биздин негизги сөздөрүбүз кайсылар, [жамааттар] ушул сөздөрдү кандайча түшүнөт жана пайдаланат?.. Кээде биз адамдар баарын өздөрү эле түшүнүп алышат деп ойлоп коебуз; бизде бир долбоор бар болчу, аны жүзөгө ашырып жаткан учурда мен долбоор боюнча кызматкерлердин жарымы анын маани-максатын түшүнбөй тургандыгын билдим, алар ары-бери чуркап, колунан келишинче иштеп жаткандай түр көрсөткөнү менен алардын эч кимиси бул долбоор эмнеге багытталгандыгын түшүнбөй тургандыгы кийинчерээк аныкталган болчу. Ошондуктан төрт, үч, эки айдан кийин жамаат канчалык деңгээлде долбоордун маани-маңызын түшүнө тургандыгын баалоо зарыл» (ЭБӨУ, төрага).
4. Сексуалдык жаатка тиешелүү болгон тыюу салынган маселелерди талкуулоодо көп учурда аялдар менен эркектерди эки топко бөлүп, ар бир топ үчүн идеяны ылайыктап алуу сунушталат.
«Мисалы, репродукция маселесин талкуулоодо жамааттын маданиятын эске алып, адамдарды таарынтып же аларга жардам берүүгө багытталган иш-аракеттин маанисин бузуп кое турган терминдерди пайдаланбоо керек болгон жерлер бар. Айталы, үй-бүлөнү табигый пландоо жөнүндө дал ушул терминди колдонуп англис тилинде сөз кылуу жеңилерээк. Анткени бул термин бейтарап, калыс мүнөздө эмеспи. Бирок башка тилдерге келгенде, сөздөрдү абдан аяр тандап сүйлөө зарыл. Англис тилинде бул термин бейтарап кабылданат, ал эми чичевада, балким, аялдар жана эркектер менен баарлашууда ар кандай терминдерди колдонууга туура келет.»
Улуттук катчы, ЭБӨУ
5. Англис тили бийик социалдык статустун белгиси болуп саналат. Жер-жерлердеги кызматкерлер англис тилин айылдарда колдонуунун кесепеттери жөнүндө башынан эле ойлонушу керек, анткени алардын мындай жүрүм-туруму сыйлабастык катары кабылдана турган болсо, өздөрү менен жамааттын ортосунда бөгөт жаралышына алып келет.
6. Жергиликтүү оозеки котормочуларды ишке тартуу жана алар менен стратегиялык жактан узак мөөнөттүү мамиле түзүү чоң артыкчылык болуп саналат. Алар жамааттардын күнүмдүк турмушунун жана маданиятынын бир бөлүгү болуп саналат жана жергиликтүү контекстти эске алуу менен идеяны канткенде жакшыраак жүзөгө ашырса боло тургандыгы жөнүндө кеңеш бере алышат.
«Эгер биз кайсы бир региондун тилин билбесек, ушул жамааттагы бир, эки же үч адамды окутуп-үйрөтүүгө колубуздан келишинче аракет кылабыз, анан алар жамаатка ошол эле материалды алардын тилинде жеткиликтүү түшүндүрүп бере алат. Адатта биз ушундай жол менен жагдайдан чыгабыз. Мисалы, эгер биз тумбук тилинде сүйлөгөн түндүккө бара турган болсок, адатта жаныбызга ушул тилди билген жергиликтүү жамааттын өкүлүн алып алабыз. Дал ушул биз окутуп-үйрөтүп жаткан жергиликтүү тургундар өз кесиптештерине бир нерселерди жакшыраак түшүндүрүп беришет. Мунсуз бир нерсени ишке ашыруу кыйын, анткени көп нерсени биле албайсың, канткен менен тил – маданияттын бир бөлүгү эмеспи» (ЭБӨУ, программанын жетекчиси).



Перудан көз караш

2018-жылдын январь-февралында Лима, Арекипа жана Куско шаарларындагы уюмдарга иш сапарлар жүзөгө ашырылып, ал жактарда да долбоорлордун үстүндөгү иштер белгиленди. Талкуу менен интервьюлар (20) испан тилинде жүргүзүлдү, мында ТБӨУ, улуттук түйүндөрдүн координаторлору, өнүгүү маселелери боюнча кеңешчилер, британиялык БӨУнун мурдагы өнөктөштөрү, ошондой эле маданият маселелери боюнча адистер (15 аял жана 5 эркек) сурамжыланды. ТБӨУ катарына коомдук кызыкчылыктарды (гендердик маселелер/балдарды коргоо) көздөгөн, калктын шаар четиндеги жана айыл жергесиндеги аялуу топтору менен иштеген, инфраструктураны өнүктүргөн жана жергиликтүү маданиятты колдогон уюмдар кирди.

Тилдер жана маданиятты түшүнүү

Англис тилдүү донорлор менен коммуникациялар

1. ТБӨУ жана өнөктөштөр ыктымалдуу англис тилдүү донордук уюмдар менен баарлашууда кыйынчылыктарга дуушар болушат. Котормочу жалдоо кымбатка турат, ошондуктан топтор ыктыярчылардын жардамына таянышат.
«Биз англис тилинде сүйлөй албайбыз жана бул жагдай бизди көп нерседен чектеп коет. Анткени, эгер сен англисче билсең, кимдир-бирөөнү ынандырып, өз долбооруңдун идеясын сатып жибере аласың, ал эми англисче билбесең, бул нерселерди жасоодо мүмкүнчүлүктөрүң чектелүү экени айкын»
(ТБӨУ Директору).
«Биз каржылоого өтүнмө бергенбиз, аны англис тилинде берүү керек эле, бардыгы англисче болушу керек болчу. Ошондо бизге жардам керек болуп, баламдын же Х баласынын көмөгү менен маселени чечтик, анткени алар анча-мынча англисче билишчү жана бизге которууга жардам беришти»
(ТБӨУ Директору).
2. Англис тилине байланышкан дагы бир көйгөй – өнүгүү жаатында ар кандай терминологиянын колдонулушу, кайсы уюм экенине жараша, ТБӨУ кээде терминдердин маанисин түшүнбөстөн эле англис сөздөрүн тырмакчага алып пайдаланышына алып келиши мүмкүн.
«Тил көйгөйү сөздү которуп коюуга эле байланыштуу эмес. Маселе мында ар бир конкреттүү агенттик аны кандайча түшүнгөндүгүндө. Ар бир агенттиктин белгилүү бир концепциялар топтому бар... Эгер биз «output» деген сөз ар бир конкреттүү донордук уюм үчүн кандай мааниге ээ экендигин аныктоо максатында өткөрүлгөн талкуулардын баарын эске салсак... Албетте, бул бир аз чаташтырат... ар бир терминди, ар бир сөздү изилдеп чыгуу керек эмеспи...»
(ТБӨУ кызматкери).
3. Тилге байланышкан көйгөй өз ара мамилелерде кандайдыр бир теңсиздик бардай сезим жаратат, ишенбөөчүлүктү туудурат, донор уюмдар чыныгы ниеттерин жашырып жаткандай таасир жаралышына алып келет.
«Биз муну сүйлөгөн сөздүн артында турган «тымызын ой-пикирлер» же пландар деп атайбыз»
(ТБӨУ улуттук түйүнүнүн директору).
4. Көп колдонулган негизги сөздөрдү которууга, мисалы, англис тилинен испан тилине, айталы, empowerment, agency деген сөздөрдү, ошондой эле испанчадан англисчеге, айталы, acompañamiento, horizontalidad деген сөздөрдү которууга байланышкан көйгөй жөнүндө сөз болду.
«Перуда котормочулукка үйрөнүп жаткан жаштарды билем, алардан: «Acompañamiento деген сөздү кандайча которуп жүрөсүңөр?», - деп сурадым. Алар болсо: «англис тилинде мындай сөз жок, болгон да эмес», - деп жооп беришти. (ЭБӨУ кызматкери).
5. Англис тилдүү эмес донор уюмдар испан тилинде сүйлөгүлөрү келет жана сүйлөй алышат деп кабылданат.
«Европалык (англис тилдүү эмес) уюмдар тилге абдан сый мамиле кылат деп ачык эле айтса болот ... биз менен мамилелеш болгон уюмдар испанча абдан жакшы сүйлөшөт»
(ЭБӨУ Директору).

«*Ыңгайлашып, испан тилин үйрөнүшү керек болгон тараптарга караганда биз тынчсыздануу менен кыжырданууну көбүрөөк сезебиз десек болот.»*
ТБӨУ директору »

Кечуа жана аймара тилдерин алып жүрүүчүлөрдү камтыган жамааттар менен коммуникациялар: испан тилдүү ТБӨУ тажрыйбасы

1. Тилдик мамилелер долбоорлорду ийгиликтүү жүзөгө ашырууда өтө маанилүү ролду ойношот.
«Мен жамааттардын маданиятына багытталган ишибизди бекемдешибиз керек деп ойлойм, ал эми бул үчүн тил маанилүү ролду ойнойт. Биз дал ушул тил аркылуу баарлашабыз, ошон үчүн биздин долбоорлорду ишке киргизүүдө сөзсүз түрдө муну эске алышыбыз керек»
(ЭБӨУ кызматкери).

«*Мен өнүгүү боюнча демилгелер чытырман токойлордо максатына жете албайт деп эсептейм, анткени бул жамааттардын жер жана суудан башка негизги дөөлөтү – алардын тили, ал эми... өнүгүү боюнча долбоорлор эч качан чытырман токойлордо, өзгөчө - чытырман токойлордо ийгиликтүү боло албайт*
ЭБӨУ кызматкери »

2. Көп учурларда экилтик бөгөткө дуушар болуу байкалат: адегенде өнүгүү чөйрөсүнүн лексикасын англисчеден испанчага которууда, андан соң испан тилинен кечуа/аймара тилдерине которууда.

«Мисалы, сиз «contextualise» деп айтасыз, ал эми бул болсо техникалык термин болуп саналат, же болбосо «transversalism» деген сөздү алсак, бул сөздөрдүн кечуа тилинде эквиваленти жок. Ошондуктан кечуа тилин мыкты билген кесипкөй кызматкер... адамдарга биз эмнени айткыбыз келгендигин жана эмне жөнүндө сүйлөп жаткандыгыбызды түшүндүрүү үчүн мааниси жакын болгон ылайыктуу мисалдарды жана нерселерди табууга тийиш болот»
(ТБӨУ кызматкери).

Сунушталган чечимдерге төмөнкүлөр кирет: ТБӨУ кызматкерлерине тил үйрөтүү, кызматкерлердин катарына жергиликтүү адамды киргизүү (мында алардын кесиптик квалификациясынын деңгээли боюнча чоочулоо болгону менен), ошондой эле уюмдардын тилдик ресурстарды биргелешип колдонуусу. *«Биздин кызматкерлер [Андыда] кечуа тилинде сүйлөшөт. Бирок кызматкерлерди штатка алууда кечуа тилинде мыкты сүйлөй алган кесипкөй адамдарды табууга байланышкан кыйынчылыктар бар»*
(ЭБӨУ директору).

«Глоссарий жок, ишибизде жардам бере турган эч нерсе жок... кечуа тилинде колдонмобуз бар болсо жакшы болмок. Эмнеге? Анткени биз аны өзүбүз да колдонмокпуз, анан Интернетке чыгарып койсок, башка уюмдар да колдоно алышмак»
(ТБӨУ кызматкери).

3. Өнүгүү чөйрөсүндөгү мамилелер тилдин гана эмес, маданий концепциялардын да таасирине, кечуа менен аймак тилин билгендердин cosmovision дуушар болушат.

«Бул маданияттар аралык көйгөй эмес, сен тил билесиңби же жокпу дегенге байланышкан көйгөй эмес, мунун маани-маңызы сен дүйнөгө алардын көз карашынан карай аласыңбы, же болбосо алар дүйнөнү сенин көз карашың менен түшүнө алабы деген сөз... бул илимий билим жакшыраак дегендик эмес, болгону билимдин, башаттын жана конструкциялардын формалары айырмаланып турат эмеспи»
(Түштүк региондогу өнүгүү боюнча кеңешчи).

4. Айрым кызматкерлер инстинктивдүү билим өнүгүү боюнча иштин ыктымалдуу альтернативасы же стандарттуу эмес ыкмасы катары таанылышы мүмкүн эмес деген пикирди жакташат.

«БӨУда сиздин долбооруңуз, концептуалдык түзүмүңүз бар, ал эми долбоорду ишке ашыруучу кызматкерлердин өздөрүнүн концепциялары, шаймандык жана операциялык жабдыктары бар... алар көбүнчө: «Сен билбейсиң, ошон үчүн мен сага үйрөтөм» деп, экинчи тараптын акыл көрөңгөсүнө көңүл бөлбөй, укпай да коюшат»
(ЭБӨУ мурдагы кызматкери).

«Терең өнүгүү, бирдиктүү өнүгүү жөнүндө абдан көп айтышат, бирок маданият жаатындагы маселелерди эч ким элес албайт.

ТБӨУ директору



Инновациялык практика

Уюштуруучулук көз караш менен стратегия

Котормо мүмкүнчүлүктөрдү кеңейтүү фактору катары

Tearfund сыяктуу айрым ЭБӨУлар жалпы уюмдун көз карашына байланбаган тилдик ыкманы карманышат. Tearfund уюмунун тил жана котормо ыкмасына ылайык, катардагы кызматкерлер котормо процессине тартылышат. Жөн гана аларга которуп берүүнүн ордуна, Tearfund уюмунун айрым негизги материалдарын, айталы Pillars (Пайдубалды) которуу үчүн жамааттар менен кызматташтыкта бир нече жыл ичинде семинарлар менен тренингдер өткөрүлүп турган.

«... «Pillars» процесси котормочуларга кайрылбайт... План дайыма мындай болчу ... адамдар өздөрү которушат, анан бул жерде текшерүүнүн үч деңгээли бар, кээде алардын саны төрткө да жетет. Семинарларда адамдар дайыма эки-үч адамдан турган топтордо иштешет, бул дайыма биринчи деңгээл катары каралат. Андан соң алардын иши дайыма башка чакан топ тарабынан текшерилет. Андан кийин семинардын катышуучуларынын арасынан жазуу көндүмдөрү жакшы өнүккөн мыктыларын тандап алып, редакциялык комитеттин курамына киргизишет да, алар акыркы вариантты текшерип чыгышат. Булардан тышкары, текстти кайрадан текшере турган жана буга чейин четте болуп келген катышуучу да бар. Ишти бардык деңгээлде текшерүү ушундай жол менен аткарылат.

Бул процесс мүмкүнчүлүктөрдү кеңейтүүнүн мисалдарынын бири болуп саналат. *«Ишке болгон мындай ыктуулук жана кеңейтилген мүмкүнчүлүктөр адамдардын алардын чакан, көп колдонулбаган тилине маани берилип жаткандыгын сезишине өбөлгө болуп, кайсы бир сөздү изденип жатып которуп алышканы, билесизби, толук укуктуу катышуу үчүн шарттарды жаратат. Менин айтайын дегеним, биз эл аралык баарлашуу тилине кирбеген тилдер жөнүндө сөз кылып жатабыз... Биз айрым жергиликтүү тилдерге которуп жатканда адамдар а) өздөрү которо ала турганына - «Pillars» маани-маңызы ушунда болчу - ишене албай жана б) муну башкаларга тарата ала тургандыгына ишене албай турушту, анан, албетте, бул жүрөктөргө кубаныч тартуулады.*

Бюджеттик чектөөлөр мындай семинарларды өткөрүүнү кыйындатканы менен Tearfund жергиликтүү жамааттарга котормо демилгелери боюнча ошондой эле нукта колдоо көрсөтөт жана алардын ишин албан тилинен як тилине чейинки ар кандай тилдердеги материалдар жайгаштырылган окутуп-үйрөтүүчү Интернет-платформа аркылуу жайылтууга аракет кылат. (<http://learn.tearfund.org>).

Коммуникациялар планын иштеп чыгуу

Кыргызстандагы бир кызматкер жергиликтүү өнөктөштөр менен иштөөдө ЭБӨУнун коммуникациялар планы пайдаланылгандыгын, ошондой эле бул пландар баалоодон тартып долбоорлук сунуштарды иштеп чыгууга чейинки этапта кандайча өзүнө тилдик керектөөлөрдү камтыгандыгын белгиледи.

«Эгер тилге байланышкан көйгөйлөр жаралса, биз бул боштукту толтурууга аракет кылабыз. Эгер, мисалы, тажик жамааты бар болуп, тажик тили керек болсо, биз аны камсыздоого аракет кылабыз. Анткени алар өлкөдө бир аз четтеген абалда, ошон үчүн биз алар менен тажик тилинде сүйлөшүп, тажик тилине которуп, тажик тилиндеги брошюралар, маалыматтык баракчалар менен камсыздоого аракет кылабыз».

Андан кийин ушул сыяктуу керектөөлөр менен аларды канааттандыруу ыкмалары коммуникациялар планына тиркелип коюлат.

«Коммуникациялар жөнүндө айта турган болсок, адатта биз жергиликтүү өнөктөш менен биргеликте коммуникациялар планын иштеп чыгып, ага кол коебуз жана бул өнөктөштүк мамилелердин башаты болуп калат. Ошондон улам биз адегенде эле ким менен, кайсы тилде байланышабыз, алар кантип отчет беришет деп, өзгөчө баяндамалык жана каржылык отчеттор кандайча бериле тургандыгын такташып алабыз, демек, эгер бизди кыргызча даярдап бергиле деп суранышса, кыргыз тилине которобуз»

ЭБӨУ финалдык отчетту англис тилине которот. Аталган ЭБӨУнун англис, орус, кыргыз, тажик, өзбек тилдерин камтыган тилдик мүмкүнчүлүктөрү бар, ошондуктан жергиликтүү өнөктөштөр менен иштөөдө көп учурда тилдик кызмат көрсөтүүлөрдү

камсыздоочу катары кызмат кылат, ошондой эле эл аралык, улуттук жана жергиликтүү деңгээлдеги коммуникацияларда тилдик колдоо көрсөтөт.

Өз ара сый мамиле куруу жана натыйжалуулукту арттыруу максатында тилдик колдоо көрсөтүү

Бул мисалдар Бириккен Королдукта, Кыргызстанда, Малаvide жана Перуда ЭБӨУ жана ТБӨУлар менен өткөрүлгөн интервьюлардан алынган.

Терминдерди макулдашып алуу

Долбоорду иштеп чыгууда Улуу Британиядагы ЭБӨУ программасынын директору долбоор боюнча конкреттүү англисче сөз айкаштарынын маанилерин макулдашуу процесси жөнүндө айтып берди, бул болсо бардык катышуучулардын бирдей интерпретациялап-түшүнүүсүнө өбөлгө болду. Ушул конкреттүү мисал тууралуу айтсак, араб тилдүү долбоор боюнча өнөктөш англис тилинде долбоорлук сунуш жазып, анда «коопсуз жерлерди» түзүү жөнүндө сөз кылган.

«Биз сиз муну менен эмнени айткыңыз келип турганын билбейбиз. Анткени ушундай типтеги терминдерди гуманитардык долбоорлордун аткаруучулары колдонуп жүрүшөт. Биз алар бул (термин) жөнүндө жаңы эле билишти деп ойлойбуз, анан «коопсуз жер» дегенде гендердик зомбулукту башынан өткөргөн аялдар үчүн жер катары түшүнөбү – билбейбиз. Мындай типтеги терминология... ушул сыяктуу программаларды иштеп чыгууда көп колдонулат эмеспи. [Ушул] контекстте коопсуздук деген эмнени түшүндүрөт?»

Бул маселени чечүү үчүн Улуу Британиядагы менеджер терминди араб тилинде талкуулоого багытталган сүйлөшүүлөрдү Скайп аркылуу уюштуруп, аны англисче эле калтыруу же ыңгайлаштырып которуп алуу жөнүндө чечим кабыл алат.

«Балким, андан кийин биз кайрадан эле бул сөз айкашын БӨУ жаргонуна айландырып, жыйынтыгында кайрадан эле «коопсуз жерлер» деп калтырып коюшубуз мүмкүн... Бирок бул учурга чейин биз анын маанисин аныктап алабыз»

Ыктыярчылар жамааттар арасында концепциялар жөнүндө билими менен бөлүшөт

ЭБӨУнун кызматкери ар кандай жамааттар менен иштеген ыктыярчылардын ортосундагы тил жөнүндө билимди жайылтууга мүмкүндүк берген процессти түшүндүрүп берди.

«Адегенде ыктыярчылардын өздөрү менен иштейсиң, алар сен сунуштаган концепция боюнча комментарийлерин, ой-пикирлерин айтышат, анан алардын концепцияны изилдеп чыгышы, өздөрүнчө, чет элдик кызматкерлер арасында, аны талкуулап алышы үчүн жетиштүү убакыт берилет. [Биздин уюм] көптөгөн кеңешчилер менен баарлашат, кеңешчилер келип, кызматкерлер жана ыктыярчылар менен пикир алышат, анан убакыттын өтүшү менен терминдер өзгөрүп, ылайыкташып, кеңири колдонулуп кетет. Акыркы жылдары [биздин уюм] пайдаланган көптөгөн концепцияларда ушундай болду. Ушундай эле жол менен [биздин уюмдун] ыктыярчылары өздөрү иштеген жамааттардан терминдерди чогултуп жаткан максатын түшүнүү камсыздалат. Мисалы, алар айылга барганда жергиликтүү депутаттар менен парламентарийлердин жоопкерчилиги, алардын ортосундагы айырмачылык жана кызматташуу жааттары ж.б. жөнүндө аңгемелешет. Ошондуктан алар айылдын тургундары колдонгон сөздөрдү эстеп калып, кийинки айылга барганда ошол эле терминдерди колдонууга аракет кылышат. Анан кийинки айылда айрым нерселер башкача кабылданса, ошол айырмачылыктарды эстеп калышат да, кийинчерээк кызматкерлер бардык топтолгон варианттарды семинарлардын алкагында чогултуп, талкуулап, терминдерди макулдашып алышат. Ошондуктан жаңы концепцияларды ишке киргизүүдө ушул сыяктуу эле жол-жоболор пайдаланылат.

Чет тилдерин үйрөнүү көндүмдөрү менен билим алуунун жеткиликтүү болушун жакшыртуу максатында ыктыярчылар менен иштөө

Кыргызстандагы үч уюм тең ишке ыктыярчыларды, өзгөчө – «Тынчтык корпусунун» ыктыярчыларын тартуу алардын уюмуна жана жалпы эле секторго англис тилин үйрөнүп, маалымат жана билим жеткиликтүү болушуна жардам бергендигин белгилеген.

«Англис тили жеткиликтүү болууга тийиш, бул жаатта биз алдыга жыла алдык деп ойлойм, бирок, негизинен, ири шаарларда гана... Англис тилин үйрөнүүдөгү жетишкендиктер көбүнесе «Тынчтык корпусунун» ыктыярчыларынын аракети менен жаралды. Алардын бул жерде иштегенине 20 жылдан ашты деп ойлойм... Бул абдан жакшы көрүнүш, ал региондордо өзгөчө жакшы жыйынтык берди деп ойлойм, анткени ыктыярчылар абдан алыс жайгашкан айылдарда иштешет жана алардын тил үйрөнүүдөгү жардамы ар кандай алыскы айылдардан келген адамдарга жагымдуу таасир берди, чет өлкөлөрдө, мындагы мыкты мектептерде, мыкты университеттерде билим алууну шарттады»

(Программанын координатору, ЭБӨУ).

«Биз эл аралык уюмдарга алардын жардамы үчүн ыраазыбыз. Алардын колдоосу болбосо биз да иштей алмак эмеспиз... Ошол эле учурда... кандайдыр бир тилдик бөгөт да сезилбей койбойт. Биз алгачкы күндөн тартып эле «Тынчтык корпусу» менен иштештик, бизде ыктыярчылар бар болчу, «Тынчтык корпусунун» төрт ыктыярчысы бар эле, алардын жардамы менен биз алдыга илгерилей алдык. Бизде ыктыярчылар менен орус тилинде сүйлөшүүгө мүмкүнчүлүк бар эле, алар бул жакка келгенде орус тилин үйрөнүшөт эмеспи»

(ТБӨУ директору).

«Орус тили биздин уюмубуз үчүн байланыштыруучу тил болуп саналат. Биз кыргыз да, англис да тилдерин билүүнү колдойбуз. Ошондуктан биз «Тынчтык корпусу» менен тыгыз иштештик, менин көпчүлүк филиалдардагы координаторлорум, мисалы, англис тилин Караколдогу «Тынчтык корпусунун» ыктыярчылары менен иштешүүнүн аркасында үйрөнүп алышты.

Глоссарийлерди түзүү

Улуу Британиядагы БӨУ саясаты маселелери боюнча кеңешчи жакында эле Кенияда ишке киргизилген долбоордун процессинде дуушар болгон тилдик кыйынчылыктардан улам глоссарийлерди түзө баштагандыгын түшүндүрдү. Бул долбоорду жүзөгө ашырууга тартылган долбоорлук топ менен каттоочулар англисче жакшы сүйлөгөнүнө карабастан, алуучуларга байланышкан жагдай таптакыр башкача болуп чыккан. Бардык зарыл болгон каражаттар ошол жердин негизги тили болгон сомали тилине которулгандыктан, топ каттоочулардын жер-жерлерде которуп берүүсүнүн зарылдыгы жок деп чечкен, анткени

«... бул рандомизацияланган жана көзөмөл алдындагы изилдөө болчу, ошондуктан биз катаалдыкты сактоо максатында суроолор бирдей берилип, биз алардан уккубуз келген нерселер эч кандай интерпретациясыз болушун камсыздагыбыз келген».

Ошондуктан топ сурамжылоону жергиликтүү тилге которуп алууну чечкен. Бирок бул оңой-олтоң иш эмес болуп чыкты.

«Сомали тилинин, асыресе, ушул региондо колдонулган тилдин жазуу жүзүндөгү варианты жок, болгону оозеки түрдө гана пайдаланылат. Ошондуктан биз, хм, кайра-кайра эле фонетикалык түрдө сомаличе жазганга аракет кылып жаттык, фонетикадагы тыбыштарды колдонуу менен кантип жакшыраак жазсак деп макулдашып алуу үчүн долбоор боюнча каттоочулар менен кызматкерлердин тобун чогултук... акыр аягында сурамжылоо фонетикалык түрдө сомали тилинде жазылды жана бардык суроолор бирдей берилиши үчүн англис тилинде да варианты бар болчу... Ошентип, биз глоссарийге ээ болдук. Биз, мисалы, "Бул сөздү же сүйлөмдү же сөз айкашын мындайча чечмелесе болбойт; алар мындайча которулушу керек» деп өзүбүз үчүн өзөктүү сөздөрдү аныктап алдык.

Глоссарийлерди түзүү практикасы Улуу Британияда да колдонулуп келген, ал жактагы бейөкмөт уюм менен иштешкен жамааттар беш башка диалектте сүйлөшкөн. Ал учурда сурамжылоону толук бойдон диалектилерге которууга убакыт да, акчалай каражат да жок болчу, бирок топ өзөктүү сөздөрдү аныктоо менен

«...глоссарийдин ар кандай диалектилер, анын ичинде ушул сөздөр жазыла турган ар башка мамычалары бар бетин иштеп чыгышкан. Калганы жер-жерлерде которулган. Бирок биз да аларды бир топ окутуп-үйрөттүк, ошондуктан бизде эки каттоочубуз бар эле, алар ошол эле диалектиде сүйлөп, интервью өткөрүп, бири-бирин алмаштырып турушту... ал эми башка бир адам котормо туура болуп жатабы-жокпу деп кунт коюп угуп, котормодо ырааттуулук сакталышы үчүн комментарийлери менен бөлүшүп турду».

Кайрадан которууну аткаруу

Кыргызстандагы ТБӨУ директору алар менен иштешкен эл аралык уюм ырааттуулукту камсыздоо үчүн материалдын кайрадан которулган вариантын бергиле деп суранганын айтып берген. ТБӨУ изилдөөчү долбоорго катышып, айрым жумушчу каражаттарын, анын ичинде англис тилиндеги анкетаны алган жана өз респонденттери үчүн аны орусчага жана кыргызчага которуп берүүгө тийиш болгон. Эл аралык уюм андан соң алардын бардыгын

«... кыргызчадан англисчеге, орусчадан англисчеге которуу аркылуу кросс-текшерүү формасында кайрадан текшерип чыгууну өтүндү. Муну эки сыйра текшерүү десе болот».

Кайрадан которуу процесси эл аралык уюмдун талабы болуп калды. ТБӨУ материалды колдонууга укуктуу болчу, бирок ырааттуулук максатында ушул жол-жобону карманууга тийиш эле. Алар кайрадан которууну анкетанын мазмунун жана алардын отчетун текшерүү үчүн пайдаланышты.


Жергиликтүү тилдерде колдонмолорду иштеп чыгуу

Кыргызстандагы ЭБӨУ кызматкери аталган бейөкмөт уюм өзү иштеген райондордун биринде болгон жер титирөөдөн кийин жергиликтүү жыгач усталар үчүн кыргыз тилинде колдонмону кантип даярдап чыгаргандыгын айтып берген. Колдонмодо курулуш ченемдери (алардын коопсуздугу) жана өзгөчө кырдаалдарда өзүн кандай алып жүрүү керектиги тууралуу маалымат камтылган. Ал кыргыз тилинде жарык көргөн ушундай мазмундагы алгачкы китеп болуу менен ушул тема боюнча Кыргызстанда жеткиликтүү болгон негизги китептердин катарын толуктады. Кийинчерээк эл аралык донордук уюм бул китепти орус тилинде да иштеп чыгууну өтүнгөн, анткени орус тилинде да ушул сыяктуу китепти табуу кыйын эле.

ЭБӨУ кызматкери түшүндүргөндөй:

«... Ишибиз түшүнүктүү болушу үчүн иштелип чыккан китептердин бардыгын биз адегенде жергиликтүү колдонуучулар үчүн иштеп чыкканбыз. Эгер алар орусча окугусу келген экинчи деңгээлдеги колдонуучуларга керек болсо, адатта бюджетте каражатыбыз бар болгон учурларда котормочулук компанияны жалдап, өзүбүз редакциялап, анан орус тилинде да даярдачубуз. Андан кийин аны англисчеге которчубуз».

Мындай долбоор билимди максаттуу түрдө жергиликтүү тилге байланыштырып, жергиликтүү маданиятка жана контекстке сиңирүү менен өнүгүү чөйрөсүндөгү негизги темалардын терминологиясын жергиликтүү тилдерде иштеп чыгууга өз салымын кошот.

 Көбүрөөк маалымат алыш үчүн:

Хилари Футитт

Башкы изилдөөчү

h.a.foot@reading.ac.uk

Анжела Крэк

Изилдөөчү

angela.crack@port.ac.uk

 @ListeningZones

www.reading.ac.uk/listening-zones-ngos